

AÐALNÁMSKRÁ GRUNNSKÓLA
SAMFÉLAGSGREINAR

1999

Auglýsing um gildistöku aðalnámskrár grunnskóla

1. gr.

Með vísan til 29. og 30. gr. laga nr. 66/1995 um grunnskóla, með áorðnum breytingum, staðfestir menntamálaráðherra hér með að ný aðalnámskrá grunnskóla tekur gildi frá og með 1. júní 1999. Aðalnámskráin kemur til framkvæmda í skólum frá og með skólaárinu 1999-2000 eftir því sem við verður komið og nánar er kveðið á um í almennum hluta hennar og skal að fullu vera komin til framkvæmda eigi síðar en að þremur árum liðnum frá gildistöku. Jafnframt fellur aðalnámskrá grunnskóla frá 28. apríl 1989 úr gildi.

2. gr.

Aðalnámskrá grunnskóla er gefin út í tólf heftum og skiptist í almennan hluta aðalnámskrár og ellefu sérstaka greinahluta.

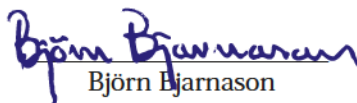
Í almennum hluta aðalnámskrár grunnskóla eru meðal annars tilgreindar kjarnagreinar, fjallað um uppeldishlutverk grunnskólans, meginstefnu í kennslu og kennsluskipan, meginmarkmið náms og kennslu og hlutfallslega skiptingu tíma milli námssviða og námsgreina. Almennur hluti aðalnámskrár grunnskóla er birtur sem fylgiskjal með auglýsingu þessari.

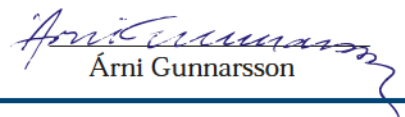
Í greinahlutum aðalnámskrár grunnskóla, sem gefnir eru út í ellefu heftum, er fjallað um markmið, inntak og skipulag náms á tilteknum námssviðum og bera heftin þessi heiti:

Íslenska
Stærðfræði
Erlend tungumál
Heimilisfræði
Íþróttir – líkams- og heilsurækt
Kristin fræði, siðfræði, trúarbragðafræði
Listgreinar
Lífsleikni
Náttúrufræði
Samfélagsgreinar
Upplýsinga- og tæknimennt.

Heftin eru útgefin á tímabilinu frá 1. mars 1999 til 31. maí 1999 af menntamálaráðuneytinu og dreift jafnóðum til sveitarstjórna.

Menntamálaráðuneytinu 24. febrúar 1999

Björn Bjarnason

Árni Gunnarsson

AÐALNÁMSKRÁ GRUNNSKÓLA
SAMFÉLAGSGREINAR

1999

Menntamálaráðuneytið

Menntamálaráðuneytið: námskrá 7

Apríl 1999

Útgefandi: Menntamálaráðuneytið
Sölvhólgötu 4
150 Reykjavík
Sími: 560 9500
Bréfasími: 562 3068
Netfang: postur@mrn.stjr.is
Veffang: www.mrn.stjr.is

Hönnun og umbrot: XYZETA ehf.
Ljósmyndun: Kristján Maack
Myndskreytingar: XYZETA ehf.
Prentun: Gutenberg

© 1999 Menntamálaráðuneytið

ISBN 9979-882-16-6

EFNISYFIRLIT

Formáli	4
Samfélagsgreinar	5
Inngangur	
Námsmat	
Samfélagsfræði	7
Inngangur	
Lokamarkmið í samfélagsfræði (1.-4. bekkur) og sögu (5.-9. bekkur)	
Áfangamarkmið í samfélagsfræði við lok 4. bekkjar	
Prepamarkmið í samfélagsfræði, 1. bekkur	
Prepamarkmið í samfélagsfræði, 2. bekkur	
Prepamarkmið í samfélagsfræði, 3. bekkur	
Prepamarkmið í samfélagsfræði, 4. bekkur	
Saga	26
Inngangur	
Nám og kennsla	
Lokamarkmið í sögu í 5.-9. bekk	
Áfangamarkmið í sögu við lok 7. bekkjar	
Prepamarkmið í sögu, 5. bekkur	
Prepamarkmið í sögu, 6. bekkur	
Prepamarkmið í sögu, 7. bekkur	
Áfangamarkmið í sögu við lok 9. bekkjar	
Prepamarkmið í sögu, 8. bekkur	
Prepamarkmið í sögu, 9. bekkur	
Landfræði	52
Inngangur	
Nám og kennsla	
Lokamarkmið í landfræði í 1.-9. bekk	
Áfangamarkmið í landfræði við lok 4. bekkjar	
Prepamarkmið í landfræði, 1. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 2. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 3. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 4. bekkur	
Áfangamarkmið í landfræði við lok 7. bekkjar	
Prepamarkmið í landfræði, 5. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 6. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 7. bekkur	
Áfangamarkmið í landfræði við lok 9. bekkjar	
Prepamarkmið í landfræði, 8. bekkur	
Prepamarkmið í landfræði, 9. bekkur	
Þjóðfélagsfræði	75
Inngangur	
Nám og kennsla	
Námsmat	
Prepamarkmið í þjóðfélagsfræði, 10. bekkur	

FORMÁLI

Í þessu hefti aðalnámskráa grunnskóla eru sett fram markmið fyrir kennslu í samfélagsgreinum, gerð grein fyrir hlutverki þeirra og inntakspáttum og nokkuð fjallað um kennslu og námsmat. Samfélagsgreinar skiptast þannig: landafræði (1.-9. bekkur), samfélagsfræði (1.-4. bekkur), saga (5.-9. bekkur) og þjóðfélagsfræði (10. bekkur).

Eins og á öðrum greinasviðum eru markmið námsins kjarni þess sem hér er fjallað um. Þau eru af þrennum toga: lokamarkmið, áfangamarkmið og þrepamarkmið. Í lokamarkmiðum er dregin upp heildarsýn námsgreina og tilgreint það sem stefnt skal að með námi í grunnskóla. Þau eru nánar sundurgreind í áfangamarkmiðum fyrir hvert stig grunnskólans, yngsta stig (1.-4. bekk), miðstig (5.-7. bekk) og unglingastig (8.-10. bekk). Teljast áfangamarkmið vera meginviðmið í skólastarfinu. Fyrir hvern bekk eru loks sett fram þrepamarkmið þar sem útfærslan er nánar sundurlíðuð. Þrepamarkmið eru til leiðsagnar um nánari útfærslu enda eru þau hér, einkum í sögu 5.-9. bekkjar, í nokkrum mæli í valformi. Samfélagsfræði og saga mynda samfellu og hafa því sameiginleg lokamarkmið. Fyrir þjóðfélagsfræði eru aðeins sett fram þrepamarkmið, sem jafnframt eru lokamarkmið greinarinnar, þar sem hún er einungis kennd á lokaári grunnskóla, í beinu framhaldi af landafræði og sögu.

SAMFÉLAGSGREINAR

Inngangur

Sá greinaflokkur, sem hér nefnist samfélagsgreinar, fjallar um stöðu, hlutverk og möguleika mannsins í samfélagi og náttúru, í tíma og rúmi; um einingar samfélags og umhverfis frá hinu minnsta (einstaklingi, fjölskyldu, heimabyggð) til hins stærsta (þjóða, heims, vistkerfa). Markmið samfélagsgreina er að gera nemandann læsan á umhverfi, samfélag og menningu, auðvelda honum að fóta sig og beita sér í mannlegu félagi og að temja honum gildi sem þar ríkir samkomulag um.

Í grunnskóla er viðfang samfélagsgreina þrjúþætt og milli þáttanna þarf að ríkja jafnvægi og tillit í skólastarfinu

- Námsefnið, þ.e. einstaklingar, samfélag og umhverfi í öllum fjölbreytileika í fortíð og nútíð
- Félagsfræði, landafræði, sagnfræði og fleiri fræðigreinar sem ljá náminu ýmis verkfæri til að takast á við og greina viðfangsefnið
- Nemandinn með persónueinkenni sín, reynsluheim og þroska

Á yngsta stigi hefur löngum tíðkast að flétta nokkrum námsgreinum saman í aðalnámskrá, einkum sögu, landafræði, ýmsum félagsgreinum og jafnvel náttúrufræði og íslensku að hluta til. Í þessari aðalnámskrá eru markmið einstakra námsgreina sett fram með sjálfstæðari hætti en skólunum ætlað stærra hlutverk við að tengja og samþætta greinar eftir því sem talið er henta. Þannig eru rituð markmið fyrir landafræði í 1.-9. bekk. Saga hefur sjálfstæð markmið í 5.-9. bekk. Á yngsta stigi er sagan uppistaða samfélagsfræði en fléttast þar iðulega saman við félagsgreinar. Því er samfélagsfræðiheitinu haldið. Á lokaári

grunnskóla er dregin upp samþætt námsgrein sem kölluð er þjóðfélagsfræði.

Þess hefur verið gætt, þar sem tilefni gafst til, að haga viðfangsefnum sögu og landafræði á hverju ári þannig að þau gæfu möguleika á tengingum og samþættingu. Tilefni og tækifæri til samþættingar við aðrar námsgreinar eru einnig til staðar í ýmsum bekkjum. Það er hlutverk skólanna að uppfylla markmið námsgreinanna með sjálfstæðri kennslu námsgreina eða með því að tengja markmið saman í skólanámskrá og kennslu kringum ákveðin viðfangsefni eða á annan hátt. Ítarleg og sundurgreind þrepamarkmið aðalnámskrárinnar ættu að auðvelda þetta verk.

Námsmat

Um námsmat í samfélagsgreinum gildir flest það sem segir í almennum hluta námskrár. Markmiðin eru grundvöllur námsmatsins; meta skal hve vel þeim hefur verið fylgt. Sum þeirra má aðveldlega meta með skriflegum fjölvalsspurningum eða öðrum nákvæmnisaðferðum. Markmið um innlifun, að setja sig í spor annarra og skoða sjálfan sig í samhengi sögunnar verða oft best metin út frá ritgerðum, skálduðum skrifum, munnlegum frásögnum og myndrænni eða leikrænni framsetningu. Símat kennara og nemenda sjálfra á við um verkefnavinnu, vettvangsferðir, upplýsingafærni, verklag og fleiri þætti.

SAMFÉLAGSFRÆÐI

Inngangur

Með samfélagsfræði er í þessari námskrá átt við samþættingu greina, einkum sögu og félagsfræði, á yngsta stigi grunnskóla. Ekkert er því til fyrirstöðu að í skólánámskrám og kennslu sé landafræði og jafnvel fleiri greinum bætt við um leið og þess er gætt að markmiðum einstakra greina sé fullnægt (sjá inngang samfélagsgreina-sviðsins).

Markmið samfélagsfræðinnar er að saman fléttist þekking, færni og tilfinning barnsins svo að það öðlist vitund um samfélagið, umhverfið og söguna.

- Samfélagsvitund felst í því að barnið lætur sér annt um samferðafólk sitt, gerir sér grein fyrir samskiptareglum og getur hugleitt og rætt grundvöll þeirra.
- Umhverfisvitund felst í umhyggju fyrir umhverfi sínu og hæfileika til að greina samhengi mannglegra athafna og náttúru.
- Söguvitund merkir tilfinningu fyrir liðnum tíma, nútið og framtíð og vitund um að fyrirbæri mannlífsins eru breytingum undirorpin.

Viðfangsefni fyrstu skólaáranna hafa jafnan verið hinn nálægi heimur barnsins — barnið sjálft, fjölskyldan, skólafélagarnir, skólinn og skólasamfélagið, umhverfi skólans, heimabyggðin, æviskeið barnsins („þegar ég var lítil“), næsta kynslóð („þegar mamma/amma var lítil“). Hér reynir á útsjónarsemi skólans og kennarans að nýta sér það sem mismunandi umhverfi og aðstæður búa yfir.

Þessi heimur er víkkaður eftir föngum þar til hann nær til alls landsins en einnig skal lítið til fjarlægari staða og sviða

til að fá samanburð og viðmið og leggja grunn að heimsmynd barnsins. Heimur þess er í vaxandi mæli manngert umhverfi og um það ber að fjalla og miða við engu síður en náttúruna. Í þessu manngerða umhverfi, sem barninu er tamt, eru sögur og ævintýri, fjölmiðlar og aðrir upplýsingamiðlar sem opna gáttir út í víðan heim. Ung börn geta glímt við mörg viðfangsefni sem eru fjarlæg í tíma og rúmi. Hér er því meðal annars gert ráð fyrir að nokkrir drættir í sögu og menningu fornaldar séu teknir til meðferðar.

Aðferðir samfélagsfræðinnar fyrstu árin eru samræða og frásögn, leikur, söngur og myndvinna, vettvangskannanir og ritað mál, eftir því sem kunnáttu og þroska fleygir fram. Ævintýri og sögur geta verið neisti sem kveikir umræðu og vekur til umhugsunar um mannfélag, staðhætti og mismunandi tímaskeið. Jafnframt því sem efnisatriðum er komið á framfæri þarf að gefa nemendum tækifæri til að kynnast aðferðum og viðhorfum samfélagsgreinanna, t.d. með því að skoða og greina sögurnar og ævintýrin. Nemendur þurfa að fá tækifæri til að kynnast mismunandi gerðum upplýsinga og fást við að afla þeirra með ýmiss konar aðferðum og tækni, gæta að hvað er helst að marka og hvað hefur hæpnara sannleiksgildi og prófa hvernig hægt er að koma fróðleik á framfæri á mismunandi hátt. Þar sem kunnátta og aðrar aðstæður eru fyrir hendi getur verið farsælt að beita aðferðum „barnaheimspeki“, þ.e. skipulegrar samræðu sem löguð er að þroska og áhuga-málum ungra barna.

Markmið samfélagsfræðinnar eru sett fram undir nokkrum fyrirsögnum þar sem teknir eru saman skyldir þættir. Röð þeirra er ekki bindandi fyrir kennsluna.

Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi

Undir þessari fyrirsögn eru markmið um fjölskylduna, bæði það sem nemandanum stendur næst ásamt athugun

á fjölskyldugerðum og fjölskyldulífi í öðrum löndum og á fyrri tíð. Það getur verið vænlegt að taka mið af aðstæðum og tilveru hvers nemanda en aðgát skal höfð svo að ekki sé gengið of nærri því sem viðkvæmt er í lífi barnsins.

Skóli og heimabyggð

Nemendurnir eiga það sameiginlegt að vera samankomnir undir einu þaki til náms og leikja. Skólahúsið, umhverfi þess, saga og hlutverk er því nærtækt viðfangsefni sem allir geta sameinast um. Í heimabyggð eru mýmörg verkefni sem vænlegt er að fjalla um. Heimabyggð er þó ekki í öllum tilvikum einungis hið nánasta umhverfi. Sumir nemendur eiga rætur á öðrum stöðum landsins eða í útlöndum og þess þarf að gæta og hagnýta sér þegar svo ber undir.

Land og þjóð

Hér er hugað að táknum þjóðarinnar, svo sem fánanum og Þingvöllum, enn fremur menningararfi, einkum þeim sem fólgin er í bókmenntum. Litið er til breytinga á lífsháttum sem eldri kynslóð getur frætt um. Í nútímanum er dregin upp mynd af atvinnuháttum og efnahagslífi í stórum dráttum.

Heimsbyggð

Í þessum efnisþætti er skyggst um heiminn í nútíð og fortíð til að skoða það sem forvitni vekur án þess að draga upp samfelldan þráð.

Fornsaga

Ævintýri og sögur, sjónvarp og tölvuleikir leiða börnin á fjarlægjar slóðir og til löngu liðinna tíma. Hér má staldra við nokkra þætti: upphaf mannsins, fornminjar sem athygli vekja, forna godheima og nokkrar grundvallar-spurningar sem heimspekingar fornaldar tóku upp og ekki úreldast.

Tími

Framvinda tímans er einn grunnþáttur mannlífsins og tíminn er viðfangsefni og einkenni sögunnar. Í öllum sögulegum verkefnum er fengist við skilning okkar á tíma, hugtök sem notuð eru, rás viðburða og frásagnarhátt sem felur í sér framrás tíma með misjafnlega margbrotnum hætti.

Rýni

Þegar börnin koma í skólann hafa þau þegar ýmsar hugmyndir um hvað satt er og ósatt; þau hafa heyrt sögur og frásagnir og vita að upplýsingar og fróðleikur kemur úr ýmsum áttum. Við þetta er spunníð í skólanum og leiðbeint með skipulegum hætti um uppsprettur og miðla þekkingarinnar.

Innlifun og víðsýni

Þegar fengist er við samfélag og sögu er stefnt að því að auka þekkingu og þroska rökhugsun og gagnrýni. Innlifun, tilfinning, víðsýni og hugarflug er ekki síður mikilvægt enda verður þekkingin og rökhugsunin innantóm án þessa.

Túlkun og tjáning

Mikilvægur þáttur í námsferlinu er að miðla og tjá þekkingu sína með fjölbreyttum hætti.

Lokamarkmið samfélagsfræði í 1.-4. bekk og sögu í 5.-9. bekk

Nemandi

- fá heildarmynd af sögu Íslands (heimabyggðar og landsins í heild) í samhengi við sögu Norðurlanda, Evrópu og heimsins með áherslu á eftirtalda þætti
 - kennileiti fornaldar, einkum áhrifapætti íslenskrar menningar
 - menningu, samfélag og heimsmynd miðalda, einkum á Íslandi
 - tengsl Íslands við grannlönd, einkum á nýöld
 - samfélag, stjórnmal, tækni og menningu 19. og 20. aldar á Íslandi og erlendis
 - nemandann sjálfan, félagsaðstæður hans, nánasta umhverfi hans, gerð þess og sögu
- öðlist skilning á ýmsum sviðum og hluttakendum sögunnar: menningu, hugarfari, tækni og stjórnmálum; einstaklingum og þjóðum, fjölskyldu og heimabyggð, fullorðnum og börnum og báðum kynjum
- fá tilfinningu fyrir og skilning á framvindu tímans
- leiti samhengis og tengsla milli tímabila, svæða og sviða
- geti sett sig í spor fólks á ýmsum tímum, einkum jafnaldra, í ljósi tíðaranda og tækifæra sem skapast hverju sinni
- geti sett sjálfan sig í samhengi sögunnar, sem þátttakanda og skoðanda
- skoði löng skeið sögunnar og kanni náið afmörkuð svið og tímabil
- geti nýtt sér ýmis birtingarform sögunnar, svo sem munnlegar frásagnir, kennslubækur, handbækur, aðgengileg fræðirit, margmiðlun, netheima, söfn af ýmsum gerðum, sögustaði og mannvirki
- þjálfist í að meta gildi og áreiðanleik upplýsinga
- geri sér grein fyrir gildi og afstæði sögulegrar frásagnar og skýringa

Nemandi

- komi þekkingu sinni og skilningi á framfæri með fjölbreyttum hætti, í ræðu og riti, á myndrænan hátt og með leikrænni tjáningu, á tölvu og Neti, einn sér og í samstarfi við aðra
- fái lífandi áhuga á nálægri og fjarlægri sögu og samfélagi

Áfangamarkmið við lok 4. bekkjar

Nemandi á að

Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi

- skilja að sérhver maður er einstakur en jafnframt hluti af heild — fjölskyldu, skólasamfélagi, bæjarfélagi, þjóðfélagi
- þekkja hlutverk einstaklinga af báðum kynjum í fjölskyldu, t.d. með hliðsjón af stöðu sinni í eigin fjölskyldu
- gera sér grein fyrir mikilvægi fjölskyldunnar og fjölbreytni fjölskyldugerða í samfélagi manna
- geta gert grein fyrir nokkrum þáttum fjölskyldulífs fyrri kynslóða
- skilja og virða reglur í samskiptum manna, skráðar og óskráðar, í leik og starfi í skólanum jafnt sem í umferðinni

Skóli og heimabyggð

- þekkja þætti í sögu skólahússins sem kennt er í
- rata um nánasta umhverfi skólans og geta lýst því og rætt um það
- kunna skil á nokkrum breytingum sem orðið hafa á nánasta umhverfi af mannavöldum
- þekkja nokkur örnefni, kennileiti, sögustaði og/eða sögulegar byggingar í heimabyggð og kunna sögur af þeim

Nemandi á að

- Land og þjóð**
- þekkja og hafa nokkurn skilning á skjaldarmerki Íslands, fána landsins, þjóðsöngnum, þjóðhátíðardeginum og gildi Þingvalla
 - þekkja nokkrar mikilvægar stjórnarstofnanir þjóðfélagsins eins og Alþingi, stjórnarráð og forsetaembætti
 - þekkja hlutverk þjónustustofnana eins og skóla, sjúkrahúsa og lögreglu
 - geta sagt frá nokkrum atburðum og persónum sem koma við sögu lands og heimabyggðar
 - þekkja til Íslendingasagnanna og valdra persóna sem þar er sagt frá
 - þekkja nokkrar Íslenskar þjóðsögur og geta sagt hvernig þær vitna um þjóðtrú og þjóðhætti fyrir á öldum
 - geta nefnt dæmi um það sem er líkt og ólíkt í húsnaði, klæðaburði, mataræði, heimilislífi, menntun, siðum og venjum nú og á öðru tímasteiði
 - skilja mikilvægi hafsins og legu landsins fyrir lífsafkomu þjóðarinnar nú og áður fyrir
 - þekkja til gamalgróinna atvinnuvega landsmanna og vita hvernig þeir hafa þróast í stórum dráttum á þessari öld og samfélagið breyst með þeim
 - skilja hlutverk ólíkra starfa í þjóðfélaginu
 - vita í stórum dráttum hvað felst í verðmæta-sköpun í þjóðfélaginu, nauðsyn inn- og útflutnings og hlutverki gjaldmiðils og peningastofnana
- Heimsbyggð**
- geta greint frá vesturferðunum um og fyrir 1900 og núverandi búsetu Íslendinga erlendis
 - þekkja til nýbúa á Íslandi, hvaðan þeir koma helst og nokkrar ástæður þess að þeir hafa flust hingað
 - geta sagt frá nokkrum sögufrægum persónum, t.d. sæförum og landkönnuðum

Nemandi á að

- þekkja nokkrar mikilvægar uppgötvanir á sviði tækni og vísinda og áhrif þeirra á samgöngur og samskipti í heiminum
 - vita að til eru mismunandi menningarsvæði, siðir og venjur í heiminum og þekkja nokkur valin dæmi þar um
- Fornsaga**
- geta fjallað um upphaf og þróun mannsins
 - vita hvað fornleifar og fornminjar eru og hvernig þær veita upplýsingar um sögu mannsins
 - kannast við og hafa rætt nokkur viðfangsefni fornspekinga og þekkja nokkra þeirra
 - hafa hlustað á og/eða lesið og unnið með þjóðsögur, hetjusögur og goðsagnir frá mismunandi stöðum í heiminum
- Tími**
- hafa tilfinningu fyrir framvindu tíma, t.d. upphafi, miðju og endi í frásögn
 - skilja hvenær skipt er um tímasvið í frásögn og geta greint hvenær atburðir gerast á undan eða eftir öðrum eða samtímis
 - geta raðað þekktum sögulegum fyrirbærum í tímaröð
 - kunna að teikna tímaás og raða nokkrum þáttum á hann, t.d. áföngum í eigin lífi
- Rýni**
- læra að greina á milli eigin reynslu og reynslu annarra og átta sig á að ekki er allt heilagur sannleikur sem skrifað stendur heldur lítað reynslu og viðhorfum þess sem ritar
 - skilja muninn á sannsögu og skáldsögu
 - skilja gildi bókarinnar sem fróðleiksbrunnur í sögu, læra á uppbyggingu bókar, efnisyfirlit, atriðisorða-skrá og hafa lært að finna bók á bókasafni

Nemandi á að

- þekkja mismunandi leiðir til að afla sér upplýsinga, t.d. í bókum, dagblöðum, tölfraeðigögnum, á kortum, Netinu, í ýmsum stofnunum, hjá fræðimönnum eða öðrum einstaklingum
- hafa fengið tækifæri til að afla upplýsinga á mismunandi hátt, t.d. með viðtölum og með því að nýta mismunandi heimildir, t.d. bækur, dagblöð og rafræna miðla
- hafa kannað aðstæður og fyrirbæri á skipulegan hátt og skráð athuganir sínar, t.d. í vettvangsferð

Innlifun og víðsýni

- hafa fengið að skynja söguna í gegnum ápreifanlega hluti, svo sem byggingar, minnismerki, sögu- staði í náttúrunni og gamla muni
- hafa fengið að lifa sig inn í söguna í gegnum bókmenntir, svo sem þjóðsögur, skáldsögur, æviminningar og dagbækur
- hafa fengið að skynja söguna í gegnum viðtöl við eldra fólk eða með því að hlýða á frásagnir þess um liðna atburði
- hafa fengið að skynja söguna í gegnum ljósmyndir, kvikmyndir og heimsóknir á listasöfn og minjasöfn
- hafa fengið að lifa sig inn í söguna með því að endurskapa veruleika með öðrum, t.d. að skapa ímyndað land með bekkjarfélögunum, nema það og búa til samfélag
- hafa öðlast skilning á margbreytileika mannlífs í tíma og rúmi í sögunáminu

Túlkun og tjáning

- hafa þjálfast í að flytja mál sitt í heyrandi hljóði, svara fyrirspurnum, rökræða niðurstöður sínar og taka gagnrýni
- hafa þjálfast í að hlusta og endursegja
- hafa fengið að túlka sögu munnlega og skriflega, í leik, myndsköpun, söng, tónlist og með leikrænni tjáningu fyrir bekkjarfélögum, foreldrum eða öðrum

Prepamarkmið í samfélagsfræði, 1. bekkur

Nemandi

- Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi**
- skilji mikilvægi fjölskyldu, vina og skólafélaga og gildi þess að vera hluti af hópi
 - skilji mikilvægi reglna í skólanum alveg eins og í umferðinni og í samskiptum fólks
 - þjálfist í að hlýða reglum í leik og starfi í skólanum
- Skóli og heimabyggð**
- kynnist skólabyggingunni, skólalóðinni og nánasta umhverfi skólans undir leiðsögn kennara
 - þekki nokkur örnefni, kennileiti, sögustaði og sögupersónur í heimabyggð
- Land og þjóð**
- læri hver þjóðhátíðardagur Íslendinga er, að við eigum þjóðsöng og höfum forseta, Alþingi og ríkisstjórn, viti hvað forsetinn heitir og hvar hann býr og að aðrar þjóðir eiga líka þjóðhátíðardag, þjóðsöng og þjóðhöfðingja
 - kynnist nokkrum íslenskum þjóðsögum
 - greini samspil manns og náttúru með tilliti til búsetu, atvinnu fólks og myndunar þéttbýlis
 - tileinki sér frásagnir af landnámsmönnum og þekki nöfn nokkurra, t.d. úr heimabyggð
- Heimsbyggð**
- kynnist því að til eru margar þjóðir og mörg tungumál í heiminum
 - læri um ólíka siði og venjur í heiminum, t.d. með því að heyra frásögn nýbúa af siðum í framandi landi
- Tími**
- greini upphaf, miðju og endi í frásögn og geti raðað atburðum í tímaröð, t.d. með hjálp spila og leikja
 - þekki árstíðirnar, heiti vikudaga og mánaða og mun á degi, viku, mánuði, ári, áratug og öld
 - læri að nota dagatal
 - verði handgenginn algengum tímahugtökum eins og fyrir langalöngu, í gamla daga, einu sinni, fortíð, nútíð, framtíð

Nemandi

- Rýni**
- átti sig á muninum á sannsögu og skáldsögu, t.d. með því að bera eigin reynslu saman við skáldsögu eða ævintýri
 - kanni aðstæður og fyrirbæri og skrái athuganir sínar í máli og/eða mynd í sögubók
 - læri hvernig upplýsingar um liðna tíð er að hafa í gömlum ritum en að sagan hafi verið til löngu áður en ritmál varð til; kynnist einnig nokkrum dæmum um fornleifar, t.d. beinum dýra og manna
- Innlifun og viðsýni**
- fái að upplifa söguna í gegnum ápreifanlega hluti, svo sem byggingar, minnismerki, sögustaði í náttúrunni og gamla muni
 - öðlist skilning á gildi þess að kynnast fyrri tíð með samtölum við eldra fólk
 - kynnist því hvernig sagan er allt í kringum okkur og við erum hluti af henni
- Túlkun og tjáning**
- fái þjálfun í að flytja mál sitt skýrt og skipulega í heyranda hljóði og hlusta á aðra
 - túlki atburði t.d. í leik, myndsköpun, tali, texta, söng og/eða leikrænni tjáningu fyrir bekkjarfélagi og e.t.v. foreldra

Prepamarkmið í samfélagsfræði, 2. bekkur

Nemandi

- Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi**
- læri að hver maður er einstakur en jafnframt hluti af heild, fjölskyldu, skólasamfélagi, bæjarfélagi, þjóðfélagi og að því fylgir ábyrgð
 - þekki hlutverk einstaklinga í fjölskyldu, t.d. með því að hugleiða stöðu sína í eigin fjölskyldu
 - athugi og ræði stöðu og ábyrgð beggja kynja í fjölskyldum
 - átti sig á hlutverki fjölskyldunnar í samfélagi manna
 - þekki til mismunandi fjölskyldugerða í íslensku samfélagi
- Skóli og heimabyggð**
- kynnist skólahúsinu og fái nokkra innsýn í skólastarfið, t.d. með heimsóknum í eldri bekkí skólans
 - geri sér ljóst hvað felst í hugtakinu grunnskóli
 - þekki nokkur örnefni, kennileiti, sögustaði og/eða sögulegar byggingar í nágrenni skólans
 - tileinki sér sögur eða frásagnir tengdar heimabyggð
- Land og þjóð**
- þekki íslenska fánann og hvað litir hans tákna, skjaldarmerki Íslands og söguna af landvættunum
 - læri um hlutverk nokkurra þjónustustofnana í samfélaginu, svo sem skóla, sjúkrahúsa og lögreglu
 - kynnist Íslendingasögum og verði kunnugur nokkrum persónum í þeim
 - kynnist nokkrum dæmum um störf til sjávar og sveita
- Heimsbyggð**
- fræðist um nýbúa á Íslandi, hvaðan þeir koma helst og nokkrar ástæður þess að þeir hafa flust hingað
 - átti sig á mikilvægi samskipta Íslands við útlönd, bæði efnahagslega og menningarlega
 - geri sér grein fyrir að til eru mismunandi menningarsvæði, siðir, venjur og trúarbrögð í heiminum

Nemandi

Tími	<ul style="list-style-type: none">- skilji tímahugtök tengd árstíðum og gangi himintungla, svo sem sólarhring, skammdegi og jafndægri- þjálfist í að segja frá atburðum í tímaröð, t.d. með því að hlusta á frásögn og endursegja
Rýni	<ul style="list-style-type: none">- fái þjálfun í að skrá atburði og athuganir skipulega í sögu- eða atburðabók- fái þjálfun í að skrá dagbók, t.d. hvað gert hefur verið í skólanum yfir daginn- fái æfingu í að vinna með öðrum að afmörkuðu verkefni
Innlifun og viðsýni	<ul style="list-style-type: none">- fái tækifæri til að lifa sig inn í atburði eða umhverfi með því að búa til veruleika í samvinnu við aðra, t.d. sögusvið í sveit, bæ eða borg, á sjúkrahúsi, í skóla eða úr bók sem lesin hefur verið í bekknum- kynnist margbreytileika mannlífs og geri sér ljóst að til eru margar þjóðir og kynþættir í heiminum, t.d. með því að heyra frásögn nýbúa af framandi siðum, skoða myndir af ólíku fólki og umhverfi úr myndasafni eða í dagblöðum og tímaritum, taka eftir fréttum af fólki í útvarpi og sjónvarpi eða leita á Netinu
Túlkun og tjáning	<ul style="list-style-type: none">- þjálfist í að hlusta og endursegja- fái þjálfun í að miðla upplýsingum í samhengi og ákveðinni röð, t.d. tímaröð

Prepamarkmið í samfélagsfræði, 3. bekkur

Nemandi

- Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi**
- fái innsýn í fjölskyldulíf fyrir 1-2 mannsöldrum, t.d. með viðtölum við eldra fólk í eigin fjölskyldu, gömlum ljósmyndum, kvikmyndum og/eða öðrum heimildum
 - geri sér ljóst að sérhvert mannlegt samfélag setur sér lög og reglur, að til eru landslög og alþjóða-reglur
 - kynnist því að börn búa við ólíkar efnahagslegar og félagslegar aðstæður í heiminum
 - þekki til Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna sem á að tryggja öllum börnum ákveðin sameiginleg réttindi
- Skóli og heimabyggð**
- þekki til sögu skólahússins og nokkurra atriða í skólasögu heimabyggðar, t.d. hvernig skólahaldi var háttað í bænum, sveitinni eða hverfinu áður en skólinn var byggður og hvenær fyrsti skólinn var stofnaður
 - kynnist og læri sögur tengdar örnefnum eða sögu-stöðum í heimabyggð
- Land og þjóð**
- skilji hlutverk þjóðsöngsins og þjóðhátiðardagsins í stórum dráttum
 - kynnist áföngum á leið Íslands til sjálfstæðis
 - þekki mikilvægar stjórnarsýslustofnanir eins og Alþingi, forsetaembættið, stjórnarráð og hæstarétt
 - fræðist um hlutverk og gildi Þingvalla í sögu og samtíð
 - verði kunnugur nokkrum persónum í Íslands-sögunni, t.d. Ingólfi Arnarsyni, Auði djúpúðgu, Snorra Sturlusyni og Jóni Sigurðssyni
 - átti sig á tengslum framleiðslu og þjónustu með því að kynnast framleiðsluferli vöru frá framleiðanda til neytanda, t.d. mjólkur
 - kynnist atvinnuvegum sem standa á gömlum grunni og kanni hvernig fjölbreytni í atvinnulífi hefur aukist á þessari öld

Nemandi

- kynnist mismunandi störfum fólks, t.d. með kynningu á störfum foreldra í bekknum
 - átti sig í stórum dráttum á verðmætasköpun í þjóðfélaginu, inn- og útflutningi og hlutverki gjaldmiðils og peningastofnana
- Heimsbyggð**
- verði fróðari um vesturferðirnar fyrir og um 1900 og búsetu Íslendinga erlendis nú
 - geti sagt frá frægum landkönnuðum eins og Eiríki rauða, Leifi Eiríkssyni og Kólumbusi
- Tími**
- geti raðað þekktum fyrirbærum í timaröð, t.d. jörðin verður til, risaæðlur búa á jörðinni, fyrstu mennirnir setjast að á Íslandi, amma fæddist, ég fæddist o.s.frv.
 - læri að teikna tímaás og raða nokkrum þáttum á hann, t.d. áföngum í eigin lífi
- Rýni**
- fái þjálfun í að flokka fyrirbæri, bera saman, tengja, leita orsaka og greina afleiðingar, t.d. eftir vettvangsathugun
 - reyni kosti samvinnu, að margir afli upplýsinga og að mismunandi hæfileikar innan hópsins nýtist við að miðla upplýsingum (einn er góður að semja, annar að skrifa, teikna o.s.frv.)
 - læri að greina á milli eigin reynslu og reynslu annarra, t.d. með því að bera saman frásögn sína og annars bekkjarfélaga af atburði eða upplifun
- Innlifun og víðsýni**
- fái að kynnast sögunni í gegnum viðtöl við eldra fólk eða með því að hlýða á frásagnir þess um liðna atburði
 - fái að kynnast sögunni í gegnum ljósmyndir, kvikmyndir og með heimsókn á listasafn og/eða minjasafn

Nemandi

Túlkun og tjáning

- geti sagt dæmi af mismunandi siðum og venjum í heiminum, t.d. í borðhaldi og hátíðahaldi, og öðlist virðingu fyrir menningu annarra þjóða
- fái að tjá sig um frásagnir eða fréttir í blöðum, útvarpi eða sjónvarpi
- þjálfist í að flytja mál sitt í heyranda hljóði og svara fyrirspurnum um efnið
- læri að hlusta á aðra og bera fram spurningar um efnið

Prepamarkmið í samfélagsfræði, 4. bekkur

Nemandi

- Sjálfsmynd og félagslegt umhverfi** - þekki nokkra drætti í breyttri stöðu kynjanna, barna, unglinga og aldraðra og geti rætt hvernig þessar breytingar koma fram í fjölskyldum
- beri saman fjölskyldulíf hér á landi nú við það sem gerist annars staðar og á öðru tímaskeiði sögunnar
 - öðlist skilning á því að hvaða leyti fjölskyldan er grunneining í samfélagi manna og hvaða sammannlegum þörfum hún sinnir
- Skóli og heimabyggð** - þekki fáein atriði íslenskrar skólasögu, svo sem heimafræðslu, farskóla og heimavistar skóla
- þekki til nokkurra atriða í þróun heimabyggðar, t.d. byggingaframkvæmda og fleiri manngerðra breytinga á umhverfinu
- Land og þjóð** - þekki íslenskar þjóðsögur og lesi úr þeim fróðleik um íslenska þjóðtrú og þjóðhætti fyrir á öldum
- þekki nokkrar valdar persónur og atburði í Íslendingasögunum
 - þekki nokkrar valdar persónur og atburði í sögu þjóðarinnar, t.d. í heimabyggð
 - geti borið saman það sem er líkt/ólíkt, t.d. í húsa-kosti, klæðaburði, mataræði, heimilislífi, menntun, leikjum barna, siðum og venjum, nú og á öðru tímaskeiði, t.d. á síðustu öld
 - öðlist skilning á því hvað hafið og lega landsins hefur haft að segja um lífsafkomu þjóðarinnar fyrir og nú
- Heimsbyggð** - kanni og geti gert grein fyrir nokkrum uppfinningum og tækninýjungum og áhrifum þeirra á samgöngur og samskipti í heiminum, t.d. gufuvél, bíl, flugvél, prenttækni, rit- og talsíma, gervitunglum og tölvutækni
- beri saman ólík menningarsvæði í heiminum, t.d. í köldu og heitu loftslagi

Nemandi

- Fornsaga**
- geti sagt frá og rætt hugmyndir manna um upphaf og þróun mannsins, t.d. í Biblíunni, norrænni og grískri goðafræði og samkvæmt þróunarkenningu Darwins
 - kynnist dæmum um fornleifar og fornminjar og meti hvaða upplýsingar þær geta veitt um sögu mannsins, t.d. um steinaldarmenn og menningu fornaldar
 - ræði nokkur viðfangsefni fornspekinga og þekki nokkra þeirra, t.d. Sókrates, Platon og Aristóteles
 - geti rakið meginatriði í nokkrum fornklassískum og norrænum goðsögum, t.d. um Ódysseif, Trójuhestinn, hamar Þórs, Útgarða-Loka og Miðgarðsorm
- Tími**
- greini hvenær skipt er um tímasvið í frásögn og geti greint hvenær atburðir gerast á undan eða eftir öðrum eða samtímis
 - geri sér grein fyrir að sögunni er skipt niður í tímabil, t.d. steinöld, fornöld, landnámsöld og miðaldir og læri tímatalstáknin f.Kr. og e.Kr.
- Rýni**
- öðlist skilning á gildi bókarinnar sem fróðleiksbrunnis í sögu, læri á uppbyggingu bókar, efnisyfirlit, atriðisorðaskrá og ráði við að finna bók á bókasafni
 - þekki mismunandi leiðir til að afla sér upplýsinga, t.d. í bókum, dagblöðum og tímaritum, tölfraeðigögnum, á kortum, á Netinu, hjá fræðimönnum eða öðrum einstaklingum
- Innlifun og viðsýni**
- fái innsýn í söguna í gegnum bókmenntir, svo sem goðsögur, þjóðsögur, Íslendingasögur, skáldsögur, æviminningar og dagbækur
 - fái innsýn í söguna gegnum ljósmyndir, kvikmyndir, tölvuleiki og með heimsókn á minjasafn

Nemandi

Túlkun og tjáning

- fái að lifa sig inn í söguna með því að endurskapa veruleika með öðrum, t.d. að skapa ímyndað land með bekkjarfélögunum, nema það og búa til samfélag
- þjálfist í að flytja mál sitt í heyranda hljóði, svara fyrirspurnum, rökræða niðurstöður sínar og taka gagnrýni
- komi sögukunnáttu sinni á framfæri munnlega og skriflega, í leik, myndsköpun, söng, tónlist og/eða leikrænni tjáningu við bekkjarfélaga, foreldra eða aðra

SAGA

Inngangur

Saga sem fræðigrein og námsgrein í skólum er skipuleg umfjöllun um mannfélagið frá fortíð til líðandi stundar. Sjálfsmynd einstaklinga og hópa mótast af því sem á undan er gengið, af sameiginlegum minningum og menningararfi. Þennan arf þarf að skoða og endurskoða og í þeim tilgangi hafa þróast gagnrýnar leiðir í sögu og sagnfræði. Sagan hefur almennt menntunargildi þar sem til hennar er vísað í daglegu lífi og rökræðu um úrlausnarefni samtímans. Könnun á fortíð lýkur aldrei því að viðhorf til hennar breytast stöðugt. Þó að endanleg niðurstaða fái ekki er jafnan leitað í sjóð reynslunnar og rýnt í visku kynslóðanna.

Lærdómur, sem dreginn er af sögunni, er því aldrei einhlítur en hann er fyrir hendi. Sameinuðu þjóðirnar, Marshallhjálpin og skipuleg samvinna Evrópuþjóða eru dæmi um stofnanir og bandalög sem eru til orðin vegna lærdóms sem dreginn var af seinni heimsstyrjöldinni. Segja má að sagan hafi þar fengið hagnýtt gildi og hún gegnir einnig hagnýtu hlutverki í ferðapjónustu og ýmissi annarri atvinnustarfsemi. Ekki varðar minna að hún snertir tilvistarspurningar mannsins þar sem hún greinir frá reynslu einstaklinga og þjóða í háska og gleði, amstri og velsæld. Söguleg þekking og innsæi getur dýpkað skilning og aukið viðsýni og lífsnautn í mannlegu félagi þar sem skrafað er saman, leitað er lausna á þjóðfélagsvanda og lista notið.

Skólanámsgreinin saga hefur löngum snúist mest um stjórnmal þjóða og ríkja enda hefur henni verið ætlað að ala ábyrga þegna sem gætu tekið þátt í lýðræðisþjóðfélagi. Í þessari námskrá er stjórnmalum gaumur gefinn en jafnframt

er leitast við að breikka söguviðið þannig að auk stjórn mála sé vikið að öðrum þáttum mannlífs svo sem menningu í víðri merkingu, siðum og trú, hugarfari og hugmyndastefnum, efnahag og umhverfismálum, félagslegum málum hvers konar og þar á meðal sögu fjölskyldu, kynja og barna. Þetta merkir ekki að allir málaflokkar séu jafnan á dagskrá. Oft er vænlegast að beina athygli að fáum þáttum í einu.

Í þessari námskrá er Þjóðarsagan tengd nánari böndum við umheiminn en áður. Saga Þjóðar er mikilvæg og verður svo um fyrirsjáanlega framtíð. Á dögum sjálfstæðisbaráttu var mönnum gjarnt að einangra hana. Nú er brýnna að sjá hana í tengslum við það sem gerst hefur í nálægum og fjarlægum löndum til að greina það sem almennt er og sérstætt. Saga Íslands ætti að skýrast fyrir vikið. Þetta er verðugt markmið en vandasamt og merkir ekki að ávallt sé horft bæði heiman og heim. Stundum er tilefni til að flétta saman, stundum að kanna hliðstæður eða samtímaþætti og stundum er hugað að hvoru fyrir sig. Þjóðin er heldur ekki eina einingin sem á sér merkingarbæra sögu. Hægt er að rekja sögu fjölskyldunnar, hópa af ýmsu tagi, landshluta, heimabyggðar, samsteypuríkja (t.d. Danaveldis á nýöld), hópa landa (t.d. Norðurlanda), landsvæða (t.d. Norður-Evrópu) og heimsálfna. Auk þess má horfa til trúar- og hugmyndahreyfinga, menningarstrauma og breytinga á atvinnulífi og segja söguna í ljósi þessara þátta án þess að takmarka sig við eigin þjóð.

Þessi markmið, að segja fjölþætta sögu og tengja Ísland við umheiminn, eru í samræmi við margt það sem keppt er að í heimi fræðanna, bæði á Íslandi og erlendis. Af þessum sökum verður hins vegar torvelt að finna einn rauðan þráð í sögunni. Í fjölræðissamfélagi okkar tíma þykir mönnum

einnig sem þræðirnir séu margir en ekki einn. Merkingar, samhengi og tengsl eru þó mikilvæg og eru þræðir víða dregnir saman á ýmsum stigum námsins. Jafnframt er hvatt til þess að nemendur og kennarar leiti merkingar og samhengis með eigin athugun. Í þeirri leit þarf að skoða heimildir og röksemdir með gagnrýnum huga en jafnframt að beita skapandi og frjórri hugsun og tilfinningu.

Einstaklingurinn, nemandinn, er alltaf nálægur og miðar sig og mátar við sögu mannkyns, þjóðar, byggðarlags eða fjölskyldu. Hann stendur ekki utan við söguna heldur andspænis henni sem túlkandi og þátttakandi. Í sögunámi er leitast við að túlka fortíð, skilja nútíð og mæta og móta framtíð. Þetta hefur verið kallað söguvitund. Nemandinn mætir fyrri tíðar fólki sem einnig reyndi að móta tilveruna eftir forsendum síns tíma. Í náminu verður leitað að gerendum sögunnar og jafnframt kappkostað að kanna þær skorður sem hugarfar, lífsbjargarhættir og þjóðskipulag setti þeim og þeir tókust á við.

Sagan er inntaksmiðuð grein í þessari námskrá. Val inntaksins tekur mið af íslenskum menningararfi og hefðum sem myndast hafa. Inntakið er þó ekki gefið í eitt skipti fyrir öll heldur er sífellt í endurskoðun. Færni-, leikni- og viðhorfsmarkmið, sem einnig eru mikilvæg, snúast því að jafnaði um ákveðið inntak. Fyrirsagnir efnisþáttanna í þrepamarkmiðum flestra bekkja eru þar af leiðandi ólíkar og taka mið af viðfangsefninu hverju sinni.

Nám og kennsla

Saga og félagsgreinar eru uppistaða samfélagsfræði á yngsta stigi grunnskóla. Saga er sjálfstæð námsgrein í 5.-9. bekk grunnskóla. Landafræði hefur sjálfstæð markmið í 1.-9. bekk. Í þjóðfélagsfræði 10. bekkjar fléttast samfélagsgreinar saman. Þannig er þessum greinaflokki hagað í

Þessari aðalnámskrá en það er síðan skólanna að tengja greinarnar við aðrar námsgreinar eftir því sem best þykir henta til að ná markmiðum aðalnámskrár.

Markmiðum námskrár í sögu verður best náð með virkum og skapandi kennsluaðferðum og sum markmiðanna gera ráð fyrir sjálfstæðri könnun nemenda undir handleiðslu kennara. Í þrepamarkmiðum eru gefnar vísbendingar um efnisþætti og nálgun. Úr þeim má velja og þeim má raða á mismunandi vegu enda eru þeir yfirleitt fleiri en komist verður yfir með góðu móti. Öðrum jafngildum má bæta við ef ástæða þykir til. Á nokkrum stöðum eru sett fram markmið undir fyrirsögnunum *þversnið* og *langsnið*. Með þversniði er átt við nána könnun á afmörkuðum efnisþætti, oftast á stuttu tímaskeiði. Langsnið merkir hins vegar að efnisþætti er fylgt eftir um lengra tímabil. Stundum er raunar erfitt að greina þarna á milli. Hvorttveggja hentar þetta til verkefnavinnu þar sem margvíslegar leiðir upplýsingatækni koma að góðum notum. Fleiri markmið mætti auðkenna með þessum hætti.

Lokamarkmið sögu

(Sjá samfélagsfræði bls. 11-12.)

Áfangamarkmið í sögu við lok 7. bekkjar

Nemandi á að

Róm og kristni	- hafa gert sér nokkra mynd af Rómaveldi, umfangi þess, kennileitum og borgarlífi- þekkja uppruna kristindóms meðal Gyðinga undir rómversku valdi- gera sér grein fyrir útbreiðslu kristni í Rómaveldi og hvernig hún barst norður á bóginn
Víkingar í norðri	- þekkja helstu drætti í fornsögu norrænna þjóða- hafa kannað ýmsa þætti víkingatímans
Frá landnámi til kristni	- kunna sögur af landnámi Íslands- hafa nokkra þekkingu á gæðum lands við landnám, enn fremur trú og siðum, atvinnuháttum og stjórnskipan fyrstu aldir Íslandsbyggðar- vita hvernig kristni festi rætur á Íslandi
Íslenskur miðalda-höfðingi	- geta skoðað Íslenskt miðaldasamfélag í ljósi kunnugs einstaklings, t.d. Snorra Sturlusonar, Guðmundar biskups góða eða Guðríðar Þorbjarnardóttur
Miðaldamannlíf á Íslandi	- hafa mynd af og þekkingu á nokkrum menningar- og félagsþáttum Íslensks samfélags á hámiðöldum, t.d. bernskuskilyrðum, stöðu kynja, heimilislífi og/eða stjórnskipun
Svipmyndir	- hafa kannað valda menningarþætti á óllkum stöðum í heiminum á miðöldum, einkum dæmi um tengsl milli fjarlæggra menningarheilda
Heimsálfur tengjast	- þekkja til heimssiglinga (landafunda) Spánverja og Portúgala um 1500 og ýmissa samfélagsbreytinga sem komu í kjölfar þeirra

Nemandi á að

- Ísland og umheimurinn fram til 1800**
- hafa kannað hvaða lönd og landsvæði Íslendingar hafa haft mest samskipti við á ýmsum tímum
 - þekkja tengsl Norðurlanda fram til um 1800, einkum ríkjatengsl og sameiginlegan trúararf
 - hafa kynnt sér stjórnunartengsl Íslands og Danmerkur og velt þýðingu þeirra fyrir sér
 - þekkja tímabil nánustu tengsla Íslands við Bretlandseyjar á sviði menningar, verslunar, veiða og hernaðar
 - hafa innsýn í kynni Íslendinga af öðrum hlutum heims fyrir 1800
- Rýni**
- hafa sett sig inn í líf og kjör einstaklinga á tímabilinu, óskir og vonir, og leitast við að meta þetta út frá forsendum hvers tíma
 - geta velt fyrir sér tengingum í námsefninu og leitað að þráðum og samhengi
 - hafa fengist við heimildarýni, einkum áreiðanleika og gildi heimilda
 - hafa tamið sér að leita að upplýsingum sér til gagns og ánægju um það sem er á dagskrá í sögunámi — á bókasafni, á Netinu, með sambandi við jafnaldra heima og erlendis og á fleiri vegu
 - hafa vanist mismunandi leiðum við að tjá söguþekkingu sína og -skilning og kunna að velja á milli þeirra, svo sem í rökræðu og frásögn, í ritgerð og á Netsíðum, á myndrænan hátt og með leikrænni tjáningu

Prepamarkmið í sögu, 5. bekkur

Frá fornöld til kristnitöku

Í sögu í 4. bekk var skyggst inn í heim fornaldar og nú er þráðurinn spunninn áfram og litast um í hinu víðfeðma Rómaveldi. Þar er sjónum beint að nýjum þræði sem er kristinn siður, upprunninn meðal Gyðinga og mótaður af menningu Grikkja og Rómverja. Eftir daga Rómaveldis er fetað í fótspor víkinga á norðurslóð, fylgst með hvernig leið þeirra lá til Íslands og sögur spunnust af landnámi þeirra á þessari norðlægu eyju. Kristnin sunnan frá Miðjarðarhafinu kemur í kjölfar þeirra og sögu á þessu námsári lýkur þegar Íslendingar játast hinum nýja sið á Alþingi.

Áherslan í þessum efnispáttum er síður á formlegar stofnanir, ríki og stjórnmal; frekar á mannlíf og menningu, lífsbjörg og siði. Til þess henta frásagnaraðferðir, skapandi vinnubrögð af ýmsu tagi og upplýsingatækni. Námsmat verður að taka mið af þessu. Samþættingarkostir eru einkum við kristin fræði og myndlist.

Nemandi

Róm og kristni

- geri sér grein fyrir umfangi rómverska veldisins þegar það var sem stærst, t.d. með því að fylgja leiðum á sjó og landi, á korti eða öðrum myndrænum miðlum
- kynnist nokkrum kennileitum rómverska ríkisins, svo sem byggingum og borgum
- þekki til Ágústusar keisara og tengsla hans við jólaguðspjallið
- kanni aðstæður meðal Gyðinga undir rómversku valdi
- komist að því hvernig kristnin skaut rótum í Rómaveldi
- geri sér grein fyrir útbreiðslu kristinnar trúar og þýðingu Rómar í því sambandi
- þversnið: skapi sér mynd af mannlifi í Rómaveldi með því að leita upplýsinga á Netinu og víðar um líf og list í Pompei

Vikingar í norðri

- kynnist lýsingum fornhöfunda á þjóðum og löndum í norðri, m.a. á Thule
- kanni nokkur kennileiti steinaldar, bronsaldar og járnaldar á Norðurlöndum og spái í merkingu þeirra
- þversnið: fari könnunarferðir um heimaslóðir víkinga, þ.e.
 - leiti sér upplýsinga með fjölbreyttum hætti um valda þætti vikingatímans (um 800-1050)
 - kynni afraksturinn með leikrænni tjáningu, frásögnum, myndverkum eða á annan skapandi hátt

Frá landnámi til kristni

- læri sögur af fundi Íslands og nokkrum landnámsmönnum, þar á meðal í heimabyggð
- kynnist og lesi kafla úr Landnámu, Íslendingabók og Íslendingasögum

Nemandi

- kynnist fornleifafundum, vitnisburði ritaðra heimilda og nokkrum álitamálum um fyrstu skeið byggðar á Íslandi
- hugleiði kosti og gæði landsins frá sjónarhóli landnámsmanna
- öðlist skynbragð á trú og siði fyrir kristnitöku
- kanni skiptingu landsmanna eftir stéttum, stöðu og atvinnugreinum, svo sem í frjálst fólk og ófrjálst, goða og bændur, konur og karla, handverksmenn og fjölvisar konur
- læri hvernig landinu var skipt í fjórðunga og goðorð, hvernig Alþingi kom til sögunnar og hvernig lögum var skipað í landinu
- geri sér grein fyrir því hvernig kristni barst með ýmsum hætti norður á bóginn, allt til Íslands og Grænlands
- kynnist hefðbundinni sögu af kristnitöku á Alþingi
- geti velt fyrir sér þýðingu kristnitökunnar

Rýni

- fái tilfinningu fyrir sögulegum minjum og frumheimildum af óllku tagi, svo sem myndum, mannvirkjum og texta
- beiti myndunarafla og gagnrýni við að lesa úr þessum minjum
- geti fylgt ákveðnum efnisþætti (kristni) sem leiðarstefi gegnum ólík landsvæði og tímabil

Prepamarkmið í sögu, 6. bekkur

Miðaldir; um 1000-1550

Með kristnitöku er Ísland komið í fastari tengsl við miðaldarþjóðfélag í Evrópu. Miðaldir er hugtak sem mikið er notað og er látið ná yfir tímabilið til um 1500 eða 1550 ef miðað er við siðbreytingu á Íslandi. Hér er ætlunin að nemendur kynnist fjölbreytilegum þáttum mannlífs og menningar á tímabilinu og komist í kynni við nokkra einstaklinga. Snorri Sturluson er einn þeirra og er hann hér hafður sem lykill að samtíma sínum á Íslandi. Til þess hentar hann á margan veg, ekki síst vegna þess að miklar heimildir eru til um hann og eftir hann. Hann var þátttakandi í stjórnámálum samtímans og tengdist konungshirð í Noregi. Ævi hans vekur spurningar um hlutskipti barna og kvenna, höfðingja og kotunga, um fátækt og ríkidæmi, frið og ófrið. Skrif Snorra og líf spannar vítt svið íslensks miðaldasamfélags og opnar sýn til fornmenntaheims í Evrópu. Þaðan er skyggst inn í fjölbreytni mannlífs víða um heim og hugað að samskiptum og tengslum milli þjóða og menningarheilda. Lok miðalda eru að venju sett þar sem Evrópumenn sigla yfir heimshöfin og álfurnar tengjast með afdrifaríkum hætti.

Efnið er umfangsmikið en úr hverjum kafla má velja eftir þeim gögnum, kunnáttu og áhuga sem fyrir hendi er á hverjum stað. Ýmsum kennsluaðferðum er hægt að beita, t.d. hentar efnið vel til verkefnavinnu af ýmsu tagi þar sem hægt er að skyggast í frumheimildir. Myndsköpun og leikræn tilþrif eiga vel heima þegar nemendur koma efninu á framfæri.

Samþættingarkostir: Einkum íslenska og landafræði.

Nemandi

Íslenskur miðalda- höfðingi

- kanni hve þekktur Snorri Sturluson er, hvar nafni hans er haldið á lofti og á hvern hátt (á vefsíðum á Netinu, ritum á bókasafni, myndum, styttum o.fl.)
- kynnist nokkrum atriðum í lífshlaupi Snorra, einkum fóstri hans í æsku, kvenföngum, ríkidæmi, stjórn málaafskiptum, ritstörfum og sambandi hans við konungshirð í Noregi
- setji sig í spor Snorra sem settur var í fóstur á unga aldri
- kynni sér konur í lífi Snorra (eiginkonur, frillur, dætur) og meti stöðu þeirra og svigrúm í ljósi hagsmuna, siðvenju og tilfinninga
- finni í hverju ríkidæmi Snorra fólst
- kanni á hverju vald og áhrif Snorra byggðust
- kynni sér stöðu og hlutverk Snorra við norsku hirðina og konungshugmyndir hans og samtíma-manna hans
- geti hugleitt að hvaða marki vitneskja um höfðingjann Snorra og menntamanninn getur verið lykill að lífi og tilveru annarra á hans tíð
- þversnið: komist í kynni við rit Snorra Sturlusonar, kanni um hvað þau fjalla, lesi sýnishorn úr þeim og meti gildi þeirra

Miðalda- mannlíf á Íslandi

- geri sér ljóst hvaða vandkvæðum það er bundið að skapa sér mynd af hversdagslífi og viðhorfum almennings á fyrri öldum
- spái í brotakenndar lýsingar á amstri og gleði-efnum alþýðu á Íslandi á miðöldum
- kanni hugmyndir um heimili á Íslandi með hliðsjón af lífsbjörg (framleiðslu og aðföngum), húsakosti og heimilisfólki
- leiti merkja um áhrif kristni, klaustra og kirkju á menntir, hugarfarar og lög í landinu
- komist að því hvaða hlutverki ættir og blóðhefndir gegndu í samfélaginu

Nemandi

- kynnist dráttum í formlegu stjórnkerfi landsins
- finni hvað helst var selt úr landi af framleiðsluvörum og hvaða breytingar urðu á útflutningsgreinum á tímabilinu
- velti fyrir sér (t.d. í skáldaðri sögu) möguleikum einstaklinga af ýmsum stigum til að hafa áhrif á tilveru sína, t.d.
 - þræla til að öðlast frelsi
 - kotunga til að fá að lifa í friði
 - kvenna til að beita sér í hjónabandi og sem frillur eða ekkjur
 - barna til að lifa og leika sér
 - höfðingja til að auka völd sín og áhrif og/eða stilla til friðar
 - biskupa til að bæta siðferðið
- *langsnið*: kanni hvaða tilfinningar foreldrar báru til barna sinna gegnum tíðina

Svipmyndir, þversnið

- kynni sér riddaralíf á miðöldum, í veruleik og skáldskap
- kynni sér valin myndverk, t.d. Bayeux-refillinn, kalkmálverk í dönskum kirkjum, Valþjófsstaðahurðina eða dómsdagsfjalirnar í Flatatungu
- kynni sér pílgrímsferðir Íslendinga til Rómar og Jerúsalem
- kunni deili á siglingum norrænna manna til Grænlands og Ameríku
- kanni svartadauða í Evrópu, þar á meðal á Íslandi
- kynni sér ferðir Marcos Polos til Kína
- kanni Inkaríkið í Suður-Ameríku
- fái mynd af konungsveldum og mannlífi í Vestur-Afríku, einkum út frá ferðalýsingum Ibn Battúta

Heimsálfur tengjast

- læri um siglingar og langferðir á miðöldum, t.d. norrænna manna til Grænlands og Vesturheims og Kínverja til Afríku

Nemandi

- kynnist siglingum Portúgala og Spánverja um heimshöfin, m.a. til Ameríku og suður fyrir Afríku
- kanni nokkrar af þeim umbreytingum sem fylgdu í kjölfar landafunda, svo sem
 - hvernig sjúkdómar frá gamla heiminum felldu frumbyggja Ameríku
 - hvernig sóttkveikjur frá Ameríku herjuðu á Evrópu
 - hvernig Afríkubúar voru seldir í þrældóm til Ameríku
 - hvernig nytjajurtir og góðmálmar höfðu áhrif á lífsbjörg og valdahlutföll í Evrópu
 - hvernig Evrópa styrkti stöðu sína

Rýni

- leitist við að meta breytni og tilfinningar fyrri tíðar fólks út frá forsendum þess
- velti fyrir sér tengingum og samhengi í náms-efninu, m.a. milli einstaklinga og hópa, milli höfðingja og almennings, Íslands og útlanda, þess sem einstakt er og þess sem hefur almennara gildi
- gæti að heimildum um það sem fyrrum gerðist — um hvað vitneskja sé til og um hvað ekki, hvað sennilegt sé og hvað ósennilegt, hvaða tengsl séu milli skáldskapar og sannfræði

Prepamarkmið í sögu, 7. bekkur

Um 1550-1800, auk langsniða

Á tímabilinu, sem hér er einkum fjallað um, voru böndin sterkust við Danmörku þegar litið er til Íslandssögunnar. Á þeim tíma skiptust Norðurlönd í tvö ríki sem létu til sín taka í Norður-Evrópu og áttu einnig í átökum sín á milli. Hér eru könnuð tengslin við norrænar grannþjóðir en einnig við aðra nágranna, íbúa Bretlandseyja. Í þessu skyni er litið út fyrir tímabilið, bæði aftur og fram, allt frá upphafi Íslandsbyggðar til þorskastríða á 20. öld. Á tíma-skeiðinu sjálfu gengur siðbreyting í garð á Norðurlöndum og festir sig í sessi með líkari hætti en annars staðar gerðist í Evrópu en þó með sínu lagi í hverju landi.

Efnið fjallar um stöðu Íslands í heiminum og er því sígilt — um tengsl við nágrannalönd fyrr og síðar, um trúarlíf og trúarviðhorf, um stríð og frið og almennt um „vanda þess og vegsemd“ að búa á Íslandi. Það hentar því vel til samþættingar og tengsla við aðrar námsgreinar, ekki síst landafræði, dönsku og ensku.

Nemandi

- Norðurlönd**
- geri sér grein fyrir því hvernig Ísland byggðist frá Norðurlöndum (og Bretlandseyjum)
 - kynnist því hvernig Íslendingar bundust norsku og síðan dönsku konungsvaldi
 - læri hvernig Norðurlönd tengdust í Kalmarsambandinu og skiptust síðan í tvö fjölþjóðleg ríki
 - kanni uppruna mótmælendahreyfingarinnar og lúthersks siðar
 - kynni sér atburðarás siðbreytingar á Norðurlöndum í stórum dráttum, einkum á Íslandi
 - greini þá mynd sem hinn nýi siður fékk á Íslandi, m.a. varðandi yfirstjórn kirkjunnar, uppeldi barna og hlutverk guðsorðsins
 - sjái hvernig Danmörk og Svíþjóð urðu herveldi í Evrópu og áttu í stríði sín á milli

Nemandi

- átti sig á einveldi og einokunarverslun Dana á Íslandi í ljósi þess sem tíðkaðist annars staðar í Evrópu og réttindum og skyldum konungs og þegna
- kynnist 18. öld sem tímасkeiði áfalla á Íslandi, á borð við stórubólu og Skaftárelda, en jafnframt umbótaviðleitni í atvinnuvegum og fræðslu; beri þetta saman við grannlönd

Bretlands-eyjar

- verði kunnugur írskum áhrifum í upphafi Íslandsbyggðar sem bárust með þrælum, kristni og bókmenningu
- þekki siglingar Englendinga og áhuga þeirra á íslenskum fiski, veiðar, verslun og samskipti við Íslendinga frá 15. til 17. aldar
- geri sér grein fyrir því hvernig Bretland var orðið að öflugu stórveldi á 18. öld á sviði siglinga og verslunar og lenti í útistöðum við Frakka og Dani
- greini áhuga og áhrif Englendinga á Íslandi á 18. öld (Joseph Banks o.fl.)
- þekki valdatöku Jörundar hundadagakonungs í ljósi átaka milli Dana og Englendinga
- *langsnið*: hafi innsýn í áframhaldandi samband við Bretland eins og það birtist m.a. í almennri verslun, sauðasölu, togaraveiði, hernámi og þorskastríðum

Um víða veröld

- kynnist því hvernig tengsl Íslands við umheiminn hafa birst með margvíslegum hætti, persónulegum og ópersónulegum, t.d. með
 - trúarkenningum frá Róm og Norður-Þýskalandi (kapólskum og lútherskum)
 - embættismönnum menntuðum í Kaupmannahöfn (svo sem Brynjólfi Sveinssyni)
 - fatatísku frá Hollandi (sem endist enn í prests-skrúðanum)
 - sýklum frá Asíu (minnumst svartadauða)
 - kartöflum frá Ameríku

Nemandi

- *Þversnið/langsnið*: hafi kannað einhvern þátt í þessum tengslum sérstaklega
- kynnist því hvernig Íslendingar fylgdust með því sem gerðist um víða veröld, m.a. með annálaritun
- skoði hugmyndir og viðhorf útlendinga til Íslands og Íslendinga á fyrri öldum
- þekki Tyrkjaránið sem atburð, lífsreynslu og árekstur menningarheima
- þekki til siglinga og veiða Baska og Hollendinga við Íslandsstrendur
- *Þversnið*: kynnist einstaklingi sem stóð frammi fyrir óllkum menningarheimum, t.d. Jóni Indíafara, Önnu Jasparsdóttur eða Guðríði Simonardóttur

Rýni

- fái innsýn í hvaða lönd Íslendingar hafa bein tengsl við á líðandi stund, t.d. með því að gera könnun meðal bekkjarfélaga eða ættingja
- geri sér grein fyrir hnattstöðu landsins, fjarlægð til annarra landa og meti hvaða lönd standa Íslandi næst
- kynnist gleði og sorgarefnum manna, t.d. jafnaldra, á völdum stað og tíma; fái tækifæri til að lifa sig inn í aðstæður þeirra og meta hvað er líkt og ólíkt því sem nú tíðkast
- afli sér upplýsinga um sögu og siði í öðrum löndum, einkum á Norðurlöndum, með því að leita með aðstoð mismunandi upplýsingamiðla og/eða með beinum tengslum við nemendur annars staðar (með bréfasambandi, tölvusamskiptum og heimsóknnum)

Áfangamarkmið í sögu við lok 9. bekkjar

Nemandi á að

1750-1900

- Ferming og fullorðinsár**
- hafa kannað og öðlast þekkingu á aðstæðum, viðhorfum og valkostum ungs fólks á fermingaraldri, pílta og stúlkna, á dögum sveitasamfélags, einkum á Íslandi
 - geta borið niðurstöður sínar saman við nútíma og eigin stöðu
- Heimur**
- þekkja sjálfstæðisbaráttuna á Íslandi og geta tengt hana við hugmyndastrauma síns tíma
 - vera kunnugur nokkrum forystumönnum í þjóðlífi 19. aldar á Íslandi, einkum Jóni Sigurðssyni, og geta metið hvernig þeir mótuðust af og mótuðu umhverfi sitt
 - þekkja til breytinga á atvinnuháttum og þjóðlífi í grannlöndum og geta borið þær saman við aðstæður á Íslandi
 - þekkja valdastöðu Evrópu og samspil hennar við önnur svæði heims
- Sál og líkami; valdir menningarþættir**
- hafa með árangursríkum hætti unnið verkefni um valda menningarþætti 18. og/eða 19. aldar, á Íslandi og/eða erlendis
 - hafa sýnt frumkvæði, frumleika og öguð vinnubrögð við að afla upplýsinga fyrir verkefnið, úrvinnslu þess og framsetningu

Tuttugasta öld

- Ísland í aldarbyrjun; hvaða leið?**
- hafa skoðað valkosti Íslendinga í byrjun aldar, fylgt einstökum þætti eða þáttum eftir og metið hvort „gengið var til góðs“
- Þjóðir í stríði**
- hafa kynnt sér gang seinni heimsstyrjaldarinnar út frá völdu sjónarhorni, t.d. um hlutskipti einstakra landa, Gyðingaofsóknir eða andspyrnuhreyfingar

Nemandi á að

Stríðsárin á Íslandi	- þekkja nokkra þætti styrjaldaráranna á Íslandi, svo sem hernámið, stofnun lýðveldis og breytingar á menningu og gildismati
Tækni og tjáning	- hafa kannað og sýnt þekkingu á nokkrum tækni-breytingum síðustu hundrað ára og áhrifum þeirra á tjáningu, boðskipti og listsköpun
Unglinga-menning eftir-stríðsáranna	- hafa kannað og metið ýmsar birtingarmyndir „unglingamenningar“ eftir stríð
Samstaða og átakalínur í landsmálum	- hafa kynnt sér veigamikil þjóðmál sem samstaða eða deilur hafa verið um á eftirstríðsárunum; geta gert grein fyrir þeim og rökrætt þau frá mis-munandi sjónarmiðum
Rýni	- geta séð fyrri tíðar fólk sem gerendur sögunnar innan ramma tíðaranda, þjóðskipulags og lífs-þjargarháttá- hafa sett sig inn í tíðaranda og í spor fyrri tíðar fólks, einkum jafnaldra, með því m.a. að kanna frumheimildir- geta séð hvernig atburðir og einstaklingar eru metnir misjafnlega á öllum tímum og á ólíkum for-sendum- geta fylgt einstökum efnispáttum (t.d. viðhorfi til barnavinnu) eftir um langt tímaskeið- hafa sýnt frumkvæði og skipulagshæfni við öflun upplýsinga eftir fjölbreyttum leiðum um valin mál-efni tímabilsins- hafa greint málefni með gagnrýnum huga og komið þeim á framfæri með skapandi, skýrum og fjölbreyttum hætti

Prepamarkmið í sögu, 8. bekkur

Um 1750-1900

Í 8. bekk eru flestir nemendur á fermingaraldri. Ferming eða ámóta athöfn er og hefur verið viðhöfð í flestum samfélögum og er látin marka skil. Þetta er verkefni fyrsta námsþáttarins — fermingin og hlutskipti ungs fólks á tímabilinu, með möguleika á samanburði við nútíma og milli menningarsvæða. Tímabilið, sem hér er á dagskrá, er skeið sjálfstæðisbaráttu á Íslandi. Jón Sigurðsson gegndi lykilhlutverki í henni og nafn hans er löngu táknrænt og alþekkt. Hann leiðir því nemandann inn í heim 19. aldar og þær hugmyndir og miklu breytingar sem þar eru í deigluinni. Loks gefst tækifæri til að velja sér ýmsa menningarþætti til nánari skoðunar undir fyrirsögninni *sál og líkami*. Þar er fjallað um verkmenningu, heilbrigði, menntamál, listir og skemmtun.

Fyrsti efnisþátturinn snertir fermingarfræðslu sem margir nemendur fá á þessu ári og ætti að vera til gagnkvæms stuðnings. Síðasta efnisþáttinn má samþætta eða tengja við listgreinar, íslensku og heimilisfræði.

Nemandi

Ferming og fullorðinsár

- reki þróun fermingarinnar innan kristninnar, einkum á Íslandi
- greini hlutverk, skyldur og gildi sem tengd voru fermingunni, bæði af trúarlegum og veraldlegum toga
- greini breytingar á hlutverki ungs fólks í fjölskyldu og atvinnulífi sem allajafna áttu sér stað um fermingaraldur
- beri íslensk fermingarbörn saman við jafnaldra þeirra í Evrópu á sama tíma, einkum á Norðurlöndum
- beri hlutverk og tilgang fermingarinnar saman við fermingar og manndómsvígslur í fjarlægari samfélögum

Nemandi

- *þversnið*: setji sig í spor jafnaldra á fyrri tíð með því að kanna persónulegar heimildir, t.d. sendibréf og ævisögur
- *þversnið*: kanni hvaða möguleika stúlkur og piltar höfðu til að móta framtíð sína í lok 19. aldar, með því t.d. að mennta sig, fara í vist, flytja í kaupstað eða til Vesturheims
- *langsníð*: kanni barnavinnu gegnum tíðina, hlutverk hennar og viðhorf manna til hennar allt til líðandi stundar, einkum á Íslandi

Heimur

- kynnist æviágripi Jóns Sigurðssonar og konu hans, Ingibjargar Einarsdóttur
- kanni röksemdafærslu Jóns fyrir aukinni sjálfstjórn á Íslandi
- kanni andrúmsloft menntamanna í Kaupmannahöfn og hvaða áhrif það hafði á hugmyndir Jóns Sigurðssonar
- kanni hvað af hugmyndum um sjálfstæði, þjóðerni og lýðræði átti uppruna í frönsku byltingunni og hugmyndastefnum 18. og 19. aldar
- athugi og reyni að meta hvaða leiðir Jón Sigurðsson taldi færar og heppilegar á Íslandi í stjórnámálum og atvinnumálum í samanburði við það sem ríkti annars staðar
- kanni hlutskipti Ingibjargar, konu Jóns, og annarra kvenna af ýmsum stigum í framhaldi af því og/eða upphaf kvenfrelsisbaráttu
- þekki áfanga íslenskrar sjálfstæðisbaráttu til upphafs heimastjórnartímabilsins
- kanni áberandi breytingar á atvinnuháttum, einkum í Englandi (upphaf iðnbyltingar), Danmörku (búnaðarframleiðsla), Noregi (tímuriðnaður, siglingar, sjávarútvegur) og á Íslandi (pílskip, togarar, vélbátar)
- skoði uppgang Evrópuríkja í veröldinni með iðnbyltingu og nýlendustefnu að vopni

Nemandi

- kanni fjarlæg þjóðfélög, breytingar sem þar áttu sér stað og tengsl þeirra við Evrópu
 - *langsnið*: kanni hvaða sess Jón Sigurðsson hefur haft á Íslandi fram til þessa dags, t.d. með því að skoða kennslubækur, myndir og stytur
- Sál og líkami;** - fáir mynd af hlyðlakosti og húsagerð á Íslandi, valdir menn- verklagi við gerð húsa og eiginleikum þeirra, ingarþættir, ásamt þróunarsögu frá gangabæjum til bursta- þversnið/ bæja, timburhúsa og fyrstu steinhúsa *langsnið*
- öðlist þekkingu á og tilfinningu fyrir heimilishaldi og breytingum sem urðu á því (matargerð, geymslu matvæla, ljósmeti, saumaskap, skógerð, aðdráttum), m.a. með skoðunarferðum og/eða með því að taka til hendinni
 - kynnist ráðum sem almenningur kunni sér til heilsubótar og lækningar
 - fylgi þróun læknisfræði og heilsugæslu á Íslandi; kynnist störfum heilbrigðisstétta og fyrstu sjúkrahúsum
 - kynnist ritmenningu Íslendinga og hvernig hún birtist í afskriftahefð, skáldskap, blöðum, tímaritum, dagbókum og sendibréfum
 - hagnýti sér til fróðleiks og ánægju menningarþætti og menjar sem gefast á söfnum, í sjónvarpi, heimabyggð, eigin fórum eða annarra, með heim-sóknum eða í nýlegum ritum og tengjast tímabilinu; vinni úr efninu og miðli til annarra
 - skoði upphaf skemmtigarða í Evrópu, t.d. Tivólís í Kaupmannahöfn, og kanni fyrirkomulag þeirra og hlutverk

Nemandi

- afli sér upplýsinga úr ritum, af myndum og Netinu um lífshlaup, þjóðfélagsstöðu, verk og einkenni einstakra listamanna og hópa þeirra, dæmi:
 - Mozart: hlutskipti undrabarns og snillings
 - Jacques-Louis David: málari byltingar og keisara
 - Hokusai: japanskur tréskurðarmeistari
 - Thorvaldsen: klassískur listhöfðingi af Íslenskum ættum
 - Wagner: norrænar hetjur á óperusviði
 - van Gogh: málari tilfinninganna
 - afrískir dansarar og grímugerðarmenn: að ná tókum á tilverunni
 - Sölvi Helgason: utangarðsmaður með lista-drauma
 - brautryðjendur Íslenskrar myndlistar: aldamótakonur
 - Munch: Ópið frá Noregi
 - Skagenmálarar: birta og gleði undir norrænum himni

Rýni

- setji sig í spor jafnaldra á fyrri tíð og á mismunandi menningarsvæðum út frá forsendum hvers tíma og staðar
- kanni þá kosti sem einstaklingar og hópar áttu við mismunandi aðstæður
- lesi úr frumtextum og öðrum minjum vitnisburð um líf, störf og viðhorf mismunandi tíma
- greini mismunandi svið mannlífs og þjóðlífs og leiti tengsla milli einstaklinga, menningar, samfélags, stjórn mála og fleiri þátta
- meti listir og menningu sem einstaklingsbundið framlag í samhengi við tíma og umhverfi

Prepamarkmið í sögu, 9. bekkur

Tuttugasta öld

Úr sögu tuttugustu aldar eru valdir nokkrir áhugaverðir efnisþættir og sjónarhorn. Fyrst er litast um í byrjun aldar á Íslandi og spurt hvaða kostir voru fyrir hendi. Sagan getur öðlast meiri merkingu ef spurt er hvernig öðruvísi hefði getað farið. Seinni heimsstyrjöldin var afdrifarík hér á landi sem annars staðar og nærtækt að fjalla um ólíka þætti hennar. Nærtækt er einnig fyrir þennan aldurshóp að skoða það sem nefnt hefur verið unglíngamenning til að átta sig betur á stöðu sinni. Flókin tækni er þáttur af menningu unglínga og tæknin hefur skapað þeim nýjar leiðir til að tjá veru sína og vitund. Þessi „tjáningartækni“ segir sögu tuttugustu aldar á sinn hátt. Íslenska lýðveldið heyrir að mestu til seinni hluta aldarinnar en á æviskeiði þess hafa orðið stórir atburðir sem bent er á hér og hægt er að velja til að skoða og fylgja eftir.

Efnið er viðamikilið en ætlast er til að valin séu markmið innan hvers efnisþáttar. Einnig kemur til greina að velja milli efnisþátta, t.d. milli *tækni og tjáningar* og *unglíngamenningar eftirstríðsáranna*. Sömuleiðis er möguleiki að flétta saman umfjöllun um stríðsárin, bæði á Íslandi og erlendis.

Nemandi

- Ísland í aldarbyrjun; hvaða leið?**
- skoði byrjun aldarinnar sem skeið þar sem ýmsir möguleikar voru hugsanlega fyrir hendi
 - *þversnið*: kynni sér sjónarmið um framtíð landsins í upphafi aldar. Dæmi um markmið sem hægt er að velja um:
 - grafist fyrir um áætlanir um lagningu járnbrautar og þær forsendur sem þær byggðust á
 - kanni mismunandi sjónarmið um lagningu síma til og um Ísland og aðra kosti

Nemandi

- kynnist mismunandi sjónarmiðum um hlutverk landbúnaðar og sveitalífs í íslensku þjóðfélagi
 - kanni hugmyndir og áætlanir um virkjanir
 - kryfji hugsjónir ungmennafélaga og fleiri samtaka um „ræktun lands og lýðs“
 - grennslit fyrir um uppbyggingu félagsþjónustu og innviða samfélagsins á borð við heilsgæslu, vatnsveitu, hafnargerð og slysavarnir
 - rýni í umræðu um leiðir í fræðslu- og skólamálum og meti þá kosti sem teknir voru
 - gaumgæfi hvaða leiðir voru valdar í sambandi landsins við Dani og hvernig öðruvísi hefði getað farið
 - greini farveg stjórn mála: kosningarétt, stofnun stjórn málaflokka og stefnumál
 - skoði skipulag verkalýðs í hreyfingum og samtökum
- Þjóðir í stríði**
- kynni sér gang seinni heimsstyrjaldar með því að velja sjónarhorn og efni, eitt eða fleiri, t.d.
 - ólíkt hlutskipti Norðurlanda
 - hlutskipti Breta/Frakka/Sovétmanna/Þjóðverja/Japana á vígstöðvum og heima fyrir
 - Gyðingaofsóknir, t.d. með hliðsjón af sögu Önnu Frank
 - andspyrnuhreyfingar
- Stríðsárin á Íslandi**
- þekki atburðarás stríðsáranna í stórum dráttum
 - sjái hernám Breta í ljósi stríðsins í Evrópu og hlutleysis Íslands
 - viti um aðdraganda varnarsamnings við Bandaríkin og framkvæmd hans
 - þekki atburðarás sem leiddi til stofnunar lýðveldis á Íslandi
 - þekki áhrif hersetunnar á atvinnulíf, viðskipti og tækni

Nemandi

- kunni skil á siglingum Íslendinga í stríðinu, áhættu og mannfalli
- kanni njósnir, fangabúðir og annan stríðsrekstur
- kynni sér tísku og skemmtanir
- kynni sér menningar- og þjóðernistogstreitu sem upp kom í stríðinu og mismunandi viðhorf til hennar
- kanni menjar og minningar í nálægu umhverfi
- glöggvi sig á frumskjölum og/eða lesi skáldsögur frá stríðsárunum

Tækni og tjáning, þversnið/langsnið

- kanni sögu tækninýjunga síðustu hundrað ár sem hafa opnað nýjar leiðir til tjáningar og boðskipta, svo sem kvikmyndir, hljóðritun eftir ýmsum aðferðum, útvarp, sjónvarp, tölvur og netheima
- fylgi ferli tónlistariðkunar sem hefur markast af tæknilegum möguleikum, t.d. með rafmögnum hljóðfærum, segulböndum, hljóðgervlum og tölvum
- fylgi eftir þróun kvikmynda frá upphafi til hljóðmynda, litmynda og brellutækni
- kanni breytta hlustun á tónlist vegna tækninýjunga, frá handsnúnum plötuspilurum til útvarps og geislaspilara — í ljósi valfrelsis og markaðshagsmuna, fjölbreytileika og einhæfni
- kynni sér andóf gegn „tæknitjáningunni“, svo sem órafmagnaðri tónlist og leit að sögulegum hljóðfærum
- þekki þróun og tjáningarmöguleika tölvutækni frá gataspjöldum til gagnvirkra netheima

Unglinga-menning eftir-stríðsáranna

- leiti svara við spurningunni um hvort unglingar hafi orðið afmarkaður þjóðfélagshópur eftir stríð
- athugi hvort hægt hafi verið að kenna ákveðna hugmyndastrauma við unglinga
- skoði tísku og tónlist sem kennd hefur verið við unglinga og unglíngamenningu og reki þróun ákveðinna þátta

Nemandi

- greini áhrifavalda og fyrirmyndir unglíngamenningar
- athugi hvernig sjálfsmynd unglínga mótast og mótast af tísku og hvernig tíska er hluti af viðskiptaheiminum, t.d. með því að kanna aðstæður meðal bekkjarfélaga, spyrja eldri systkíni og foreldra, skoða gamlar ljósmyndir o.s.frv.

Samstaða og átakalínur í landsmálum, þversnið/ langsníð

- sjái hvernig ýmis veigamikil málefni hafa verið bundin stjórn málaflókum en önnur ekki
- kanni afstöðu landsmanna til fiskveiðilögsögunnar, útfærslur hennar og viðbrögð annarra þjóða
- athugi hvaða skoðanir hafa verið uppi um veru erlends hers á Íslandi
- kanni sögu ofveiði og verndar fiskistofna við Ísland
- kynnist byggðastefnu á Íslandi eftir stríð, markmiðum hennar og árangri
- grannskoði uppbyggingu velferðarkerfis á Íslandi, um hvað ríkir samstaða og um hvað eru skiptar skoðanir
- kanni þróun kjördæmaskipunar á Íslandi og helstu álitamál sem hana varða
- fylgi eftir og greini málefni sem eru ofarlega á baugi á líðandi stund, t.d. kosningar, kjarsamninga eða nýjungar í skólamálum

Rýni

- beiti hugmyndaflugi og raunsæi til að ímynda sér ólíkar stefnur sem sagan *hefði* getað tekið
- kanni dæmi um áhrif heimsstyrjaldarinnar á hlutskipti einstaklinga og þjóða
- leiti sambands milli tækni og tjáningar, tísku og frelsis
- þjálfist í að greina þráð atburða og aðstæðna og skilgreina meginatriði

LANDAFRÆÐI

Inngangur

Víða er gengið hart að auðlindum jarðar, fólki fjölgar ört og skipting auðæfa heimsins er ekki jöfn. Í vaxandi mæli þurfa menn að veга og meta auðlindanýtingu og umhverfis-sjónarmið, spá fyrir um þróun og áhrif mannvistar á vistkerfi jarðar og fjalla um álitamál í landnotkun svo að nokkuð sé nefnt.

Íslenskir nemendur búa við einstakar aðstæður. Gjöfular auðlindir skapa landsmönnum sérstakar aðstæður í nokkuð harðbýlu landi þar sem fámenn þjóð hefur byggt upp margbrotið nútímasamfélag sem byggist á hefðum lýðræðis. Þeir eiga að læra að lifa sem virkir einstaklingar í samfélaginu og geta tekið ábyrgar ákvarðanir um líf sitt og umhverfi.

Landfræðin er þverfagleg fræðigrein sem hefur almennt menntunargildi. Hún fjallar um legu, útbreiðslu og tengsl ýmissa náttúru- og mannvistarþátta á yfirborði jarðar og breytingar þeirra í tíma og rúmi. Greinin fjallar m.a. um og útskýrir samfélagið með hliðsjón af víxlverkun manns og náttúru og veitir yfirsýn yfir lífsskilyrði, lífshætti og líf skjör manna á jörðinni. Sem skólanámsgrein gegnir landfræði hlutverki lykils að tengingu milli manns og náttúru. Vísað er til landfræðilegrar þekkingar í daglegu lífi og rökræðu um úrlausnarefni samtímans, t.d. um þróun og skipulag heimabyggðar, breytingar í ferðaþjónustu landsmanna eða umfjöllun um hnattræn umhverfisvandamál. Þar hefur skólinn það hlutverk að dýpka þekkingu og auka skilning.

Markmið kennslu í landafræði er að auka vitund nemenda um umhverfi, samfélag og menningu frá nálægasta sviði til hinna fjarlægari. Leiðin að þessu marki er að þjálfna nemendur í að átta sig á áhrifum menningar, efnahags, stjórn mála og félagslegra þátta í tengslum fólks og umhverfis. Liður í því er að nemendur fáist við orð, tölur og tákni, sem og texta, myndir, gröf, töflur, uppdrætti og kort; einnig að setja niðurstöður athugana skilmerkilega fram.

Takmarkið er því ekki einungis að nemendur innbyrði fróðleik til næsta prófs. Þekking er sett í samhengi og greypist við það í minni þeirra. Hún á þannig að geta orðið þeim tiltæk þegar leitað er svara við brýnum spurningum hversdags og framtíðar. Þannig er landafræði bæði spennandi og skemmtileg námsgrein sem þroskar sköpun hugans og tilfinningar jafnt í leik og alvöru. Gefa á nemendum tækifæri til að greina og túlka landslag og annað umhverfi og átta sig á tengslum milli athafna manna og náttúrufars jarðar. Það gefur nemendum bæði innsýn og þjálfun í að vega og meta til hvaða aðgerða þarf að grípa til að viðhalda megi auðlindum, ekki einungis Íslands heldur jarðarinnar í heild og tryggja mönnum þannig lífsviðurværi og búsetuskilyrði hér á jörð.

Nám og kennsla

Í þessari námskrá er landafræðin inntaksmiðuð grein líkt og sagan, þótt færni-, leikni- og viðhorfamarkmið fái sinn sess þar sem þau snúast að jafnaði um ákveðið inntak. Markmið landafræðinnar eru tilgreind sérstaklega frá fyrsta þrepi. Þótt þau séu þannig gerð sýnilegri en áður er það skólans að tengja samfélagsgreinarnar saman með þeim hætti sem best þykir. Námskráin í landafræði gerir í megindráttum ráð fyrir að á fyrstu þrepum læri nemandinn um hið nálæga og á síðari þrepum um hið fjarlæga. Þó

er t.d. brugðið af þessari leið á 8. þrepi þar sem meginþunginn er á landafræði Íslands. Undirflokkar þrepamarkmiðanna taka mið af þessu. Á öllum þrepum er undirflokkur sem nefnist kort og myndir og fjalla þau markmið um tilurð og túlkun landakorta og annarra mynda sem hafa að geyma landfræðilegar upplýsingar.

Nám í landafræði þarf að gefa nemendum tækifæri til að takast á við viðfangsefni við hæfi og er hvatt til að þeir afli sér þekkingar, skilnings og leikni með fjölbreyttum leiðum þar sem áhersla verði á verkefnavinnu og vettfangsferðir. Í slíkri vinnu er áriðandi að sköpunargleði nemenda fái notið sín. Þeir þurfa að læra að nýta sér margs konar heimildir eins og bækur, myndbönd og gagnasöfn (t.d. af geisladiskum og af Netinu) og setja niðurstöður sínar fram á skipulegan og skýran hátt, hvort sem er í máli eða myndum.

Lokamarkmið landafræði í 1.-9. bekk

Nemandi

- kanni valin svæði á yfirborði jarðar með áherslu á heimabyggðina, Ísland, Norðurlönd, Evrópu, heimsálfur og heiminn í heild
- kynnist og kunni skil á því hvernig samspil manns og náttúru hefur þróast og hvernig sú þróun kemur t.d. fram í skipulagi samgangna og samfélags og óllikum lífsháttum og lífskjörum fólks
- geti lifað sig inn í kjör og viðhorf annarra
- geti metið náttúruleg og manngerð verðmæti
- þekki nýtingu auðlinda og umhverfis og gildi verndunar þeirra
- kynnist möguleikum nútímaupplýsingatækni til öflunar og framsetningar landfræðilegra gagna
- þjálfist í að vega og meta gildi og áreiðanleika upplýsinga og þroski þannig með sér gagnrýna hugsun
- þekki einkenni svæða allt frá heimabyggð til fjarlægari staða með tilliti til landslags, gróðurs, auðlinda, búsetu og menningar
- geti metið nýtingu og gildi verndunar auðlinda og umhverfis
- þekki tilurð og notkun margs konar landfræðilegra upplýsinga eins og loftmynda, korta, taflna og grafa
- beri skynbragð á grunnhugtök landafræðinnar og geti nýtt sér þau bæði í ræðu og riti
- geti beitt í samhengi þeirri grunnþekkingu sem hann hefur aflað sér og nota hana til að leita orsaka og greina afleiðingar; að skiptast á skoðunum og færa rök fyrir máli sínu
- geti unnið sjálfstætt að verkefnum, bæði samkvæmt fyrirmælum og að eigin frumkvæði
- verði vanur að koma þekkingu sinni og viðhorfum á framfæri með fjölbreyttum hætti, svo sem munnlega eða skriflega, á myndrænan hátt og með leikrænni tjáningu, einn sér eða í samstarfi við aðra

Áfangamarkmið í landafræði við lok 4. bekkjar

Nemandi á að

Kort og myndir

- þekkja skipulag skólabyggingar og lóðar og hvernig megi búa til og nota kort til að rata um eða vísa öðrum veginn
- rata um umhverfi heimilis og skóla með því að fylgja munnlegum leiðbeiningum og nota einfalda uppdrætti eða kort
- þekkja hvernig litir eru látnir tákna ólík fyrirbæri á yfirborði jarðar á kortum
- kunna skil á loftmyndum og hefðbundnum staðfræðikortum
- átta sig á hvernig kort eru búin til á grunni upplýsinga af loftmyndum

Nánasta umhverfi

- átta sig á hvaða öfl hafa mótað umhverfi hans og geta rætt á hvern hátt unnt væri að bæta það
- þekkja dæmi um hvernig land er notað á mismunandi vegu
- geta útskýrt ýmis tilefni þess að fólk ferðast og flytur milli staða

Umheimurinn

- þekkja áhrif árstíðaskipta og veðurs á daglegt líf fólks
- þekkja helstu tákni sem notuð eru í veðurlýsingum
- þekkja mánaðafjölda í ári, dagafjölda í mánuði og klukkustundir í sólarhring
- geta útskýrt hvernig jörðinni er skipt upp í tímabelti
- þekkja legu og heiti heimsálfanna og stóru úthafanna
- geta útskýrt dægurskipti og hvað veldur þeim
- átta sig á hvernig halli jarðmönduls og ferð jarðar á braut umhverfis sólu veldur árstíðaskiptum
- átta sig á megintegundum náttúruhamfara og áhrifum þeirra á daglegt líf fólks
- átta sig á samspili manns og náttúru með tilliti til búsetu og atvinnuhátta
- fylgjast með og geta gert grein fyrir fréttum af umheiminum, t.d. fréttum af náttúruhamförum, og tengt þær almennri umfjöllun landafræðinnar

Prepamarkmið í landafræði, 1. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- geti farið eftir munnlegum leiðbeiningum (veg-vísun) t.d. við að rata um skólann og skólalóðina og notað við það hugtök eins og hægri, vinstri, upp, niður, fram og aftur
- skoði loftmynd af heimabyggðinni og geti þekkt einstök hús, t.d. húsið sem hann býr í og skólann

Nánasta umhverfi

- þekki staði í nágrenni heimilis síns, s.s. heiti gatna, verslana, áa og fjalla
- átti sig á að byggingar eru notaðar á ólíkan hátt, s.s. sem heimili, verslanir, verksmiðjur og kirkjur
- geti lýst því hvernig fólk ferðast t.d. frá og til skóla, verslana eða vana og ættingja (t.d. með einkabíl, almenningsvagni, á hjóli eða gangandi)
- þekki örnefni stjórnsýslueininga í heimabyggðinni (s.s. borgar, sýslu, hrepps og bæjar)
- þekki örnefni stórra landforma í nágrenninu (s.s. nöfn fjarða, fjalla, voga, dala og heiða)
- þjálfist í að greina hvað er líkt og hvað ólíkt við það hvernig fólk notar landið og við hvað fólk vinnur

Umheimurinn

- þjálfist í að nota heimildir eins og bækur og myndbönd sem fjalla um fólk í ólíkum heimshlutum
- skoði hnattlíkan og þekki hvað er land og hvað sjór
- viti hvaða breytingar árstíðaskipti hafa í för með sér fyrir daglegt líf hans, s.s. á klæðnað og leiki
- kunni að lýsa veðureinkennum árstíða og hvers má vænta á hverjum tíma, t.d. að kalt er á veturna en heitara á sumrin, tré fella lauf á haustin en brum vex á ný á vorin
- átti sig á að vegna snúnings jarðar skiptast á dagur og nótt

Prepamarkmið í landafræði, 2. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- kynnist áttaheitum og læri að þekkja áttir á hnattlíkani auk þess að kynnast hugtökum eins og miðbaugur, norður- og suðurpóll
- kanni kunna staði á kortum og myndum, s.s. heimilið, skólann og næsta nágrenni og geti rætt um fjarlægðir með hugtökum eins og nær, fjær, lengra og styttra
- búi til einfalt kort af nánasta umhverfi sínu, t.d. leiðinni í skólann og út í búð
- þekki höfuðáttirnar fjórar og þjálfist í að rata eftir þeim, t.d. í ratleik á skólalóðinni
- fari eftir leiðbeiningum þar sem notuð eru hugtök eins og áfram, aftur á bak, upp, niður, vinstri og hægri
- átti sig á því að hefð er fyrir því að láta stefnu í norður snúa upp á landakortum

Nánasta umhverfi

- kynnist dæmi af því hvernig fólk hefur breytt umhverfi sínu, t.d. með því að leggja vegi, byggja hús, rækta land og grafa skurði
- kanni hvernig lega landsins og hafið umhverfis það hefur áhrif á búsetu, samskipti og samgöngur við önnur lönd
- átti sig á landfræðilegum áhrifum á mótun samfélags, t.d. myndun þéttbýlis
- kynnist mun á dreifbýli og þéttbýli

Umheimurinn

- skilji að flest heimili eru hluti þéttbýlis sem er mismunandi að stærð og lögun, t.d. þorp, bæir og borgir
- fái yfirsýn yfir hreyfingu sólar, jarðar og tungls um himingeiminn
- átti sig á að í einu ári eru 12 mánuðir, að í einum mánuði eru 28-31 dagar og að í einum sólarhring eru 24 klukkustundir

Prepamarkmið í landafræði, 3. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- kynnist völdu svæði eða stað í nágrenninu með því að teikna einfalt kort með eigin táknum fyrir t.d. tré, leikvöll og byggingar
- læri að lesa staðsetningu af korti með grófum rúðum (t.d. með níu rúðu neti á blaðinu og finni t.d. að fjársjóð er að finna í reit 3A)
- læri að greina algeng fyrirbæri á loftmynd af nánasta umhverfi, s.s. vegi og byggingar
- mæli og beri saman vegalengd í beinni loftlínu milli heimilis og skóla og heimilis og leikvallar, t.d. með reglustiku eða bandspotta
- finni heimabæ/sveit sína á korti í stórum mælikvarða (t.d. 1:25 000 eða 1:50 000) og Ísland á heimskorti
- greini fyrirbæri á loftmynd í stórum mælikvarða og finni þau svo á korti í svipuðum mælikvarða
- átti sig á með hvaða litum land, sjór, vötn og jöklar eru táknðir á hnattlíkani
- fái þjálfun í að lesa úr einföldum töflum, t.d. sjónvarpsdagskránni

Nánasta umhverfi

- fjalli um landfræðileg hugtök, s.s. fjall, fjörður, dalur, strönd, hálendi og vatn, og hvernig þau eru táknuð á korti
- skrái skipulega upplýsingar um veðrið í stuttan tíma, noti hugtök sem lýsa veðrinu (t.d. heitt, kalt, rok, logn) og tiltaki tímabil (t.d. dagur, vika, mánuður)
- þekki helstu veðurtákn sem notuð eru við veðurlýsingar og geti notað þau við kynningu á niðurstöðum eigin mælinga á hita, vindi og úrkomu
- átti sig á í hvaða formi vatn finnst í náttúrunni, t.d. að vatn er vökvi í rigningu, þoku og skýjum, ám og vötnum en er ís í hagli, frosti og snjó
- lýsi landnotkun í heimabyggðinni, t.d. hvar eru íbúðarhús, verslanir, samgönguleiðir, landbúnaður og iðnaðarstarfsemi

Nemandi

- viti hvað í náttúrunni umhverfis hann er viðkvæmt og gæti þurft sérstakrar verndunar við
 - kynnist hvernig flokkun sorps er liður í endurnýtingu hráefna og þar með náttúruvernd
- Umheimurinn**
- átti sig á að vatn áa kemur af stóru svæði og þær renna allar að lokum til sjávar eða í stöðuvötn
 - þjálfist í að lýsa algengum afleiðingum náttúruhamfara eins og jarðhræringa á daglegt líf fólks með hjálp t.d. bóka, ljósmynda, myndbanda og gagnasafna
 - átti sig á því að fólk ferðast af ýmsum ástæðum og er mislengi í ferðum sínum t.d. á leið til skóla, í heimsóknir til ættingja eða sumarleyfi til fjarlægari staða
 - kanni nokkra þætti samgangna, bæði einstök samgöngukerfi og tegundir samgöngutækja

Prepamarkmið í landafræði, 4. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- læri að nota kort af nánasta umhverfi sínu til að komast leiðar sinnar, t.d. í ratleik
- læri að nota efnisyfirlit og atriðisorðaskrá í kortabókum til að finna tilteknar upplýsingar
- afli einfaldra upplýsinga eins og hvert nemendur í bekknum fóru í sumar og setji fram á myndrænan hátt, t.d. með einföldu súluriti
- þjálfist í að lesa úr einföldum töflum eins og leiðatöflu strætisvagna
- læri að þekkja og finna á hnattlíkani og/eða korti heimsálfurnar og úthöfin
- átti sig á megineinkennum landslags af korti, t.d. með hvaða litum láglendi og hálendi er oftast táknað á landakorti

Nemandi

Nánasta umhverfi

- átti sig á að flest heimili eru hluti af ákveðinni byggð sem getur haft óllk einkenni, s.s. þéttbýli, dreifbýli, sjávarbyggð, uppsveitir
- þekki þróun búsetu í eigin heimabyggð
- átti sig á áhrifum búsetu á umhverfi
- þekki á Íslandskorti hvar hann á heima
- kannist við í sjón og þekki hugtök yfir smærri landform eins og skurður, skagi, sund og fell
- kynnist því hvernig fólk ferðast og af hverju
- kynnist dæmum um það hvers vegna fólk flytur milli staða

Umheimurinn

- kanni og útskýri af hverju er þéttbýlt á sumum stöðum en ekki öðrum
- læri að lýsa megineinkennum veðurfars á köldum pólsvæðum, heitum og þurrum eyðimörkum og heitum og rökum regnskógum
- fái þjálfun í að greina landnotkun fyrir utan heimabyggðina og segja fyrir um hver áhrif hennar eru á líf fólksins þar, t.d. hver munurinn er á landnýtingu í sveit og borg eða í sjávarþorpi og þorpi inn til lands
- kannist við helstu jarðhræringar sem verða á Íslandi, s.s. eldgos og jarðskjálfta
- átti sig á að jörðinni er skipt upp í tímabelti og lengdar- og breiddarbauga
- átti sig á hreyfingu jarðar umhverfis sólu og að það veldur árstíðaskiptum
- skilji að útlit tunglsins fer eftir afstöðu jarðar, tungls og sólar

Áfangamarkmið í landafræði við lok 7. bekkjar

Nemandi á að

Kort og myndir

- kunna að lesa og túlka kort, loftmyndir og önnur landfræðileg gögn, hvort sem er í bókum eða tölvum
- þekkja hnattlíkan, bauganet og tímabelti jarðar
- kunna að setja landfræðilegar upplýsingar fram á einfaldan hátt á kortum og gröfum
- þekkja höfuðáttirnar fjórar, tvo undirflokkar þeirra og hvernig þær tengjast skiptingu hrings
- hafa þjálfast í að túlka stöðluð tákni á hefðbundnu staðfræðikorti, s.s. hæðarlínur og landslagssskyggingu
- kynnast einföldum þemakortum og hvernig setja má upplýsingar fram um fjölda eða stærð, t.d. með einu tákni af mismunandi stærð eða að lita afmörkuð svæði með einum lit en misdökkum

Svæði

- þekkja valda landfræðilega þætti Íslands, Norðurlanda og Evrópu
- kunna helstu örnefni landsvæðis og hafa fengið þjálfun í notkun þeirra í verkefnum og leik
- gera sér grein fyrir mismunandi einkennum svæða, s.s. landslagi, gróðri, auðlindum, búsetu og menningu ásamt því hversu dreifð byggð er
- átta sig því á að loftslags- og gróðurbelti jarðar segja til um það hvar fólk býr, á hverju það lifir og hvernig það klæðir sig
- þekkja til helstu náttúruauðlinda, atvinnuvega, búsetumynsturs og lífnaðarháttar fyrr og nú
- átta sig á ástæðum þéttbýlismyndunar
- þekkja hvernig náttúran skapar sibreytilegar aðstæður og hvernig menn móta umhverfi sitt
- þekkja helstu gerðir orkulinda sem nýttar eru í Evrópu, hvar þær er að finna og hvernig þær hafa myndast
- vita hvaða orkulindir eru endurnýjanlegar og hverjar ekki

Prepamarkmið í landafræði, 5. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- vinni leiðarlýsingu út frá korti í stórum mælikvarða (t.d. 1:25 000 eða 1:50 000) af heimabyggðinni
- læri að lesa úr hæðarlínum á korti í stórum mælikvarða, lýsa landslagi og nota hugtök eins og hlið, dalur og halli og lýsingarorð eins og brattur og aflíðandi
- læri að nota tvo undirflokkka höfuðáttanna fjögurra í frásögn, t.d. norðnorðvestur, og tengja þá við skiptingu hrings

Landafræði Íslands

- átti sig á því að náttúruöflin eru stöðugt að mynda og móta landið og hafa áhrif á búsetu manna
- þekki á Íslandskorti nöfn og legu landsfjórðunganna, stærstu þéttbýlisstaða, helstu ár, jökla, firði, flóa og fjöll
- þjálfist í að lýsa helstu landfræðilegu einkennum hvers landshluta, s.s. landslagi, gróðurfari og veðurfari
- kannist við helstu hafstrauma umhverfis landið og einkenni sjávarfalla
- verði fær um að greina hvað er líkt og hvað ólíkt í heimabyggðinni og öðru byggðarlagi, s.s. með tilliti til landbúnaðar, veðurfars, bygginga og samgangna
- kynni sér auðlindir og atvinnulíf í heimabyggð sinni og landshluta og sé fær um að bera það saman við landið í heild
- fgrundi hvort eitthvað í umhverfi hans þurfi sérstakrar verndunar við
- kynnist Íslenskum náttúruminum og náttúruvættum
- fjalli um ferðamannastaði á Íslandi, s.s. eftir hverju ferðalangar eru að sækjast þegar þeir fara um landið
- geti rakið á korti eða myndum upptök vatnsfalls í heimabyggð, vatnasvið þess og farveg til ósa

Nemandi

- þekki hvernig landslag í nágrenninu hefur áhrif á lofthita og vindafar
- þekki hvernig byggð dreifist um landið og helstu ástæður þess
- átti sig á af hverju vegir liggja ekki alltaf stystu leið á milli þeirra staða sem þeir tengja
- kunni skil á þeim atvinnugreinum sem mynda undirstöðu íslensks atvinnulífs
- afli sér upplýsinga um íslenskar náttúruauðlindir og hvernig þær eru nýttar
- átti sig á áhrifum nýtingar tiltekinnar náttúruauðlindar í heimabyggðinni á umhverfið þar
- ræði um breytingar á nánasta umhverfi hans með sjónarmið náttúruverndar í huga

Prepamarkmið í landafræði, 6. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- læri að lesa legu staðar á heimskorti út frá lengdar- og breiddargráðum
- læri að lesa af hefðbundnu staðfræðikorti upplýsingar um megindrætti landslags, landnotkun, búsetu og samgöngukerfi
- þekki á Evrópukorti nöfn og legu Norðurlandanna, stærstu borgir, ár, vötn, eyjar og fjallgarða

Landafræði Norðurlanda

- kynnist landslagi, náttúrufari og auðlindum Norðurlandanna og mótun Ísaldarjökulsins
- þekki megineinkenni gróðurfars og loftslags Norðurlanda auk ríkjandi vinda og hafstrauma
- átti sig á að hann er að alast upp við aðstæður sem eru sibreytilegar
- kynnist dæmum um ólík lífsskilyrði fólks á Norðurlöndum
- fjalli um í hvaða átt þróunin stefnir í litlum samfélögum, meðalstórum bæjum og stórum borgarsamfélögum á Norðurlöndunum
- átti sig á hvað er líkt og hvað ólíkt í atvinnulífi, búsetumynstri og lífsháttum Norðurlandabúa
- þekki helstu menningareinkenni Norðurlandabúa eins og tungumál, trúarbrögð, lífskjör, menntamál og félagsmál
- þekki helstu atvinnuvegi Norðurlandabúa og framleiðslu þeirra
- kunnir dæmi um hvernig náttúran hefur haft áhrif á lífnaðarhætti fólksins
- kynnist hvernig framleiðsla íbúanna og neysla þeirra hefur áhrif á náttúruna
- þekki dæmi um það hvað íbúar Norðurlanda hafa gert til að ráða bót á því sem miður hefur farið í umhverfi þeirra
- kynni sér á hvaða sviðum Norðurlandapjóðirnar eiga með sér samstarf og í hverju það felst

Þrepamarkmið í landafræði, 7. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- kynnist nokkrum gerðum þemakorta af Evrópu sem sýna dreifingarmynstur t.d. náttúrufars- og mannvistareinkenna
- þekki á Evrópukorti nöfn og legu ríkja í Evrópu auk stærstu áa, vatna, hafa og fjallgarða
- átti sig á að hæðarmun í landslagi má m.a. sýna með hæðarlinum eða landslagsskyggingu

Landafræði Evrópu

- þekki hvernig landslag álfunnar hefur myndast og mótast, t.d. áhrif plötuhreyfinga við myndun Alpafjalla og áhrif veðrunar og rofs
- læri að lýsa megindráttum í loftslagi og gróðurfari allt frá norðurheimskauti að Miðjarðarhafi og áhrifum vinda og hafstrauma þar á
- átti sig á marghátuðum menningarlegum og viðskiptalegum tengslum Íslendinga við aðrar Evrópuþjóðir, t.d. hvaða viðskiptabandalögum og sérsamningum við eigum aðild að
- þekki einstök menningarsvæði í Evrópu, t.d. Norðurlönd, Eystrasaltssvæðið og Norður-Evrópu
- afli sér upplýsinga um einstök lönd eða landsvæði eftir mismunandi leiðum, t.d. með bókum, dagblöðum, tölfræðigögnum, kortum, Netinu eða viðtölum
- fjalli um hugtök eins og ríki, land, þjóð og landamæri
- átti sig á hvað hefur áhrif á legu og vöxt einstakra búsetusvæða
- kynnist hvað vaxandi búseta hefur í för með sér, t.d. hvað ört vaxandi úthverfi við stórborgir þýða fyrir samgöngur og minnkað land fyrir landbúnað og ræktun
- þekki hvernig atvinnugreinar skiptast í frumvinnslu-, úrvinnslu- og þjónustugreinar
- kynnist því hvers vegna mismunandi samgöngutæki henta hverju sinni, t.d. kostum og göllum vegum, járnbrautum, sjó- og loftleiðum eftir því hvað þarf að flytja hverju sinni

Nemandi

- skilji af hverju tiltekinni starfsemi er valinn staður þar sem hún er, t.d. af hverju stór iðnfyrirtæki eru staðsett í útjaðri borga en ekki í miðbæjum
- þekki helstu gerðir orkulinda sem nýttar eru, hvar þær er að finna og hvernig þær hafa myndast
- læri að gera greinarmun á því hvaða starfsemi krefst mikils landsvæðis og hvaða lítils landsvæðis, t.d. að akuryrkja, skógrækt og íbúðarsvæði þurfa mikið landrými en skrifstofur, verksmiðjur, spítalar og verslanir þurfa minna landrými
- átti sig á nauðsyn alþjóðlegrar samvinnu ríkja á sviði umhverfismála þar sem t.d. mengun og loftslagsbreytingum verða ekki sett landfræðileg mörk

Áfangamarkmið í landafræði við lok 9. bekkjar

Nemandi á að

Kort og myndir

- átta sig á hvers vegna ógerningur er að sýna yfirborð jarðar rétt á flötu korti
- kynnast helstu gerðum kortavarpna, þ.e. flatar-, keilu- og hólkvörpun, og skilja hvaða atriði stýra því hvaða kortvörpun hentar hverju sinni
- fá yfirsýn yfir hvað litir, letur og tákn merkja á landakortum
- kunna að reikna fjarlægðir út frá mælikvarða korts eða loftmyndar.
- þekkja muninn á korti í stórum og litlum mælikvarða
- þjálfast í framsetningu landfræðilegra gagna, t.d. hvernig upplýsingar um hitafar og úrkomu tiltekins staðar í eitt ár má setja fram á loftslagsriti eða hvernig aldurs- og kynskipting fólksfjölda birtist í aldurspiramída
- kynnast gervihnattarmyndum af yfirborði jarðar, hvernig þær verða til og til hvers megi nota þær

Nemandi á að

Svæði

- læra um möguleika nútímaupplýsingatækni til öflunar og framsetningar landfræðilegra upplýsinga
- öðlast heildarsýn yfir valda landfræðilega þætti á heimsvísu og á Íslandi sérstaklega
- þekkja þau útrænu og innrænu öfl sem mikilvirkust eru við að mynda og móta yfirborð jarðar
- geta lýst megineinkennum og útbreiðslu fjögurra helstu loftslagsbelta jarðar og hvernig þau tengjast breiddargráðum og dreifingu lands og sjávar um jörðina, megindráttum landslags og ríkjandi vindum
- átta sig á að fólksfjöldi og atvinnustarfsemi hefur áhrif á náttúruauðlindirnar
- geta á kerfisbundinn hátt lýst ýmsum landfræðilegum einkennum og útskýrt svæðisbundinn mun á þeim, hvort heldur er á heimaslóð eða á heimsvísu
- átta sig á ýmsum ferlum í náttúrunni og tengslum lofts, láðs, lagar og lífs, þar á meðal hringrás vatns
- þekkja til undirstöðuatriða mannvistar og óllkra lífshátta og kjara fólks, m.a. vegna ójafnrar dreifingar náttúruauðlinda og ólíkra þjóðfélagshátta
- skilja nauðsyn aðstoðar við þróunarlönd
- átta sig á mikilvægi mengunarvarna

Prepamarkmið í landafræði, 8. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- átti sig á hvaða vandkvæði eru á að flytja upplýsingar um hnött yfir á flatt blað, t.d. með því að flysja appelsínu
- læri að nota bauganet jarðar við nákvæma staðsetningu (gráður, mínútur og sekúndur)
- kynnist því hvaða atriði stýra vali á kortvörpun við kortagerð
- þekki á heimskorti nöfn og legu heimsálfanna, úthafanna, stærstu fjallgarða og mestu fljóta jarðar auk legu miðbaugs, heimskautsbauga, póla, daglínu og núllengdarbaugsins
- kynnist helstu litum, letri og táknum á landakortum
- átti sig á hvernig mælikvarði korta setur skorður við þeim upplýsingum sem hægt er að koma fyrir á landakorti
- læri að búa til og túlka einföld loftslagsrit og átta sig á gildi slíkra upplýsinga
- skilji hvernig tímakerfi okkar byggist á lengdarbaugum jarðar
- átti sig á að landakort eru gjarnan flokkuð eftir mælikvarða í kort í stórum mælikvarða (minni en 1:250 000) eða kort í litlum mælikvarða (stærri en 1:250 000)

Plánetan Jörð – landafræði Íslands

- þekki innri gerð jarðar í grófum dráttum, þ.e. skiptingu hennar í jarðskorpu, möttul og kjarna
- fjalli um hvernig jarðskorpan skiptist í fleka og átti sig á að landrek er orsök jarðskjálfta og eldgosa
- skilji í grófum dráttum hvernig yfirborð jarðar hefur þróast í rás jarðsögunnar
- skilji í grófum dráttum hvernig mismunandi bergtegundir hafa orðið til
- læri um helstu náttúruferli sem geta valdið hamförum á Íslandi, s.s. eldgos, jarðskjálfta, snjófílóð og vinda

Nemandi

- læri hvernig veðrun og rof verður af völdum vinda, vatns og jökla
- átti sig á áhrifum veðrunar annars vegar og rofs hins vegar með því að læra um hvernig berg slitnar og molnar fyrir áhrif t.d. frostveðrunar, sólsprengingar og efnaveðrunar og hvernig rof veldur flutningi efnis langar leiðir
- læri að greina á milli endurnýjanlegra auðlinda og forða (t.d. jarðefnaeldsneytis)
- skilji hvernig vindar verða til og hvers vegna þeir blása í ólíkar áttir á ólíkum stöðum á jörðinni
- þekki mestu hafstrauma jarðar, orsök þeirra og áhrif á loftslag strandsvæða
- þekki stærstu hafstrauma jarðar og áhrif þeirra á mannlíf á jörðinni
- kynnist því hvaða áhrif framkvæmdir manna hafa á höfin, t.d. ofveiði og mengun
- skilji að úrkoma orsakast af því að rakt loft ris og kólnar
- skilji tengsl úrkomu og þess að fjall knýr loft til að stíga, að hlýr og kaldur loftmassi mætast eða að heitt land veldur uppstreymi lofts
- læri að lýsa mynstri árstiðabundins meðalhita og meðalúrkomu á Íslandi á þemakorti eða loftslagslinurítum
- kanni vatnasvið áa með því að skoða kort og greina vatnaskil út frá landslagi, helstu þverám og ósum
- kynnist því hvernig mennirnir hafa breytt landslaginu í heimabyggðinni, t.d. í tengslum við landbúnað, iðnað, ferðamannþjónustu, verslun og samgöngur
- átti sig á vandasömu hlutverki þeirra sem taka ákvarðanir um skipulag lands bæði í þéttbýli og dreifbýli

Nemandi

- læri um áhrif t.d. vaxandi fjölda einkabíla á samgöngukerfi landsmanna og þjálfist í að veða og meta kosti og galla við hugsanlegar stórframkvæmdir eins og jarðgangagerð eða virkjanir
- fjalli um tengsl orkulinda og staðsetningar stóriðju, t.d. á Íslandi
- læri að lýsa landfræðilegum einkennum heimabyggðarinnar, t.d. landslagi, búsetumynstri og dreifingu fólksfjölda með viðeigandi hugtökum eins og þéttbýli, dreifbýli, aldurssamsetning og kynjaskipting
- þekki mikilvægi vatnsorku (fallvatna og jarðhita) á Íslandi og hvernig hún er nýtt
- fái yfirlit yfir sólkerfið, göngu jarðar og tungls, árstíðaskipti, sólarhæð, dægraskipti, tímabelti og sjávarföll
- þjálfist í að sækja landfræðilegar upplýsingar (t.d. um íbúafjölda, atvinnuvegi og úrkomu) í gagnasöfn, t.d. á geisladiskum og af Netinu
- kynnist því hvernig menn nýta náttúruauðlindir m.a. við öflun matar og orku
- kannist við þær umræður sem fram hafa farið um verndun auðlinda og auðlindanýtingu, þ.á m. álitamál sem upp hafa risið

Prepamarkmið í landafræði, 9. bekkur

Nemandi

Kort og myndir

- læri að bera saman ólík svæði í heiminum út frá upplýsingum af kortum og ræði um hvaða þættir hafi áhrif á lífsskilyrði fólks
- læri að lesa úr og búa til aldurspiramída
- kynnist gervihnattarmyndum og gagnsemi þeirra t.d. við að greina búsetumynstur, gróðurbelti og veðurkerfi
- skynji mikilvægi upplýsinga á kortum við staðarval t.d. verslunarmiðstöðvar og tengsl þeirra við samgöngur og íbúabyggð

Ríki heims

- skilji hvernig náttúruafur hefur áhrif á athafnir fólks og hvernig mismunandi menningarleg gildi, trúarleg viðhorf, tæknileg, efnahagsleg og pólitísk kerfi geta mótað umhverfið á ólíka vegu
- fái yfirlit yfir atvinnulífið og kynnist því hvernig atvinnu fólks er skipt í frumvinnslu, annars og þriðja stigs atvinnugreinar og hver þróun atvinnulífsins er
- öðlist yfirlit yfir heiminn, jafnt þætti náttúruafurs sem og menningarleg einkenni, geti borið saman ýmis einkenni heimsálfanna, hvað sé líkt og hvað ólíkt
- kynnist því sem er efst á baugi í umhverfismálum og öðlist skilning á gildi umhverfisverndar heima og á heimsvísu
- kynnist vandamálum fólksfjölgunar og ójafnrar dreifingar mannfjöldans, þar með talið vaxandi borgvæðingu
- kynnist megindráttum efnahagslífs þjóða, tengslum þess við nýtingu náttúruauðlinda og skiptingu heimsins í ríkar þjóðir og fátækar
- átti sig á því hvað einkennir þróunarlönd t.d. með tilliti til atvinnuvega og tæknistigs þeirra, fæðingar- og dánartíðni, ungbarnadauða, læsis og fjölda lækna
- kynnist dæmum um alþjóðlegar aðgerðir til að bæta líf fólks í þróunarlöndum

Nemandi

- þjálfist í að greina og túlka landfræðileg tengsl þátta eins og heildarþjóðarframleiðslu, fjölda starfa í einstökum atvinnugreinum, gróðurfars, landslags, veðurfars og búsetumynsturs
- kynnist áhrifum breyttra atvinnuhátta á það hvar fólk býr og samskipti þess
- læri að greina mun á hlutfalli mannafla í frumvinnslu og úrvinnslugreinum og geti útskýrt af hverju þessi munur hefur orðið til
- skilji hvernig umhverfisþættir, tækni, efnahagslegar, félagslegar og stjórnmálalegar breytingar hafa áhrif á landnotkun og atvinnu
- læri að útskýra mismun á aldurs- og kynjaskiptingu fólksfjölda eftir borgum, svæðum, löndum og heimshlutum og gera grein fyrir hvaða áhrif munurinn hefur á þjónustu í samfélagi með hátt hlutfall aldraðra í samanburði við samfélag með hátt hlutfall ungs fólks
- þekki helstu atvinnuvegi jarðarbúa og hvernig náttúran sniður atvinnulífi hvers lands stakk og setur því skorður
- átti sig á hvernig daglegt líf og efnahagur fólks í þróunarlandi stýrist af náttúruöflunum í ríkari mæli en í iðnríki
- fái innsýn í þau umhverfisvandamál sem fylgja mikilli borgvæðingu, t.d. minnkun ræktunarlands, eyðileggingu gróðurþekju og mengun lofts og vatns
- þekki helstu ástæður gróður- og jarðvegseyðingar af manna völdum, s.s. stórvirkar ræktunarframkvæmdir, og geti skýrt af hverju sumir staðir á jörðinni eru sérstaklega viðkvæmir fyrir slíku rofi
- beri saman inn- og útflutningsvörur annars vegar í iðnríkjum og hins vegar í þróunarlöndum og átti sig á hvaða afleiðingar það hefur í för með sér ef verðmæti seldrar vöru og þjónustu er minna en þess sem er keypt

Nemandi

- útskýri hvernig framkvæmdir manna og náttúrufar á hverjum stað hefur áhrif á stækkun eyðimarka
- skilji af hverju ár, vötn og höf eru sérstaklega viðkvæm fyrir mengun
- átti sig á ástæðum þess að fólk flytur, t.d. vegna óskar um betra húsnæði, það skiptir um starf, flýr faraldra, stríð eða ofsóknir
- þjálfist í að rökræða ágreining t.d. um staðarval stóriðju eða landnotkun innan þéttbýlis
- skilji ástæður þess á hvern hátt land er notað, hvernig ágreiningur myndast vegna samkeppni um landnotkun og staðarval mismunandi starfsemi

ÞJÓÐFÉLAGSFRÆÐI

Inngangur

Á lokaári grunnskóla er staldrað við og hugað að stöðu nemandans sem lýkur skyldunámi sínu. Fram undan er ákvörðun um frekara nám eða störf, síðan fjárræði, sjálfræði, kosningaréttur — og fullorðinsár. Í sögu og landafræði hefur nemandinn skoðað heiminn í nútíð og fortíð en nú skal titið nær og spurt: Hver er ég? Hver eru réttindi mín og skyldur? Hverjir ráða í samfélaginu? Og hvernig erum við stödd í heiminum, við sem búum á Íslandi? Þetta eru spurningar sem fengist er við í fræðigreinum á borð við sálfræði, heimspæki, félagsfræði og stjórnmálafræði. En hér verður ekki einungis spurt á forsendum fræðigreina heldur nemendanna sem sjálfir fá að leggja til spurningar og leita svara sem ekki eru öll gefin fyrir fram. Í leit að svörum koma þessar fræðigreinar og fleiri að gagni en vænlegast er að nemendur fari á stúfana og taki spurningunum sem verkefnum sem leita þarf svara við undir leiðsögn og með leiðbeiningu kennara.

Námsþættirnir eru þessir:

Sjálfsmynd

Hér er boðið upp á sjálfsskoðun en eftir brautum sem sálfræði og félagsfræði hafa varðað. Sjálfsmyndin varðar upplag, væntingar, uppeldi og aðstæður, þar á meðal heimabyggð og þjóðerni. Rétt er að gæta þess að kennsla gangi ekki of nærri nemendum og einkalífi þeirra.

Réttindi og skyldur

Lög og reglur setja aldursmörk sem gilda um fjárforræði, útivist, skólagöngu, vinnu og fleiri þætti réttinda og skyldna. Nærtækt er að unglingar kynni sér reglusamfélagið sem þeir búa í og ræði gildi þess og grundvöll.

Hverjir ráða?

Unglingar hafa að jafnaði ekki mikinn áhuga á stjórnmálum og finnst þau fjarlæg tilveru sinni. En stjórnmál teygja anga sína til þeirra líka ef að er gáð og geta orðið nærtæk og brennandi málefni. Hin nærtæku mál geta opnað sýn á stjórnkerfi og þjóðfélagið í heild.

Samastaður í heiminum

Íslendingar hafa alla tíð velt fyrir sér kostum þess og göllum að búa í landi sínu og stöðu sinni í heiminum. Hér er lítið til margra þátta í náttúru og menningu, m.a. hugað að möguleikum þjóðarinnar í samrunaferli Evrópu.

Efst á baugi

Eitthvert brýnt og vekjandi málefni líðandi stundar er krufið til mergjar og í leiðinni þarf að grannskoða og meta upplýsingamiðla samtímans.

Nám og kennsla

Þjóðfélagsfræði er samfélagsgrein á síðasta ári grunnskóla sem kemur í kjölfar landafræði og sögu í bekkjunum á undan. Hún er samþætt námsgrein en stendur félagsfræði næst af fræðigreinum. Ýmsir efnisþættir eru skyldir því sem tekið er fyrir í lífsleikni og samþætting við hana því vel hugsanleg. Vettvangs- og skoðunarferðir á Alþingi, á bæjarstjórnarfundum, til lögreglunnar og fleiri aðila geta fengið aukið gildi ef þær eru tengdar beint við þessa kennslu.

Þjóðfélagsfræðin á að vekja nemendur til umhugsunar um stöðu sína, ábyrgð og tækifæri í þjóðfélaginu. Hún þarf því að miðast við áhugamál þeirra og hugarheim.

Námsmat

Þjóðfélagsfræði á að vera vekjandi og skapandi námsgrein þar sem nemendur öðlast þekkingu og færni með því að fást við nærtæk efni sem varða tilveru þeirra hér og nú með því að kanna málefni og leita svara. Námsmatið verður því að vera í sama anda. Próf má því ekki einungis mæla staðreyndaþekkingu heldur einnig ályktunarhæfni, rökvísi, innsæi, hugmyndaflug og fleiri þætti. Slíkt getur verið vandasamt með skriflegu prófi einu saman og því er eðlilegt að hluti námsmatsins byggist á mati á verkefnum og vinnuferli.

Prepamarkmið í þjóðfélagsfræði, 10. bekkur

Nemandi

- Sjálfsmynd**
- hugleiði hver hann er í augum sjálfs sín og annarra
 - hugleiði hvernig sjálfsmynd hans verður til
 - hvort fjórðungi bregður til móður/föður/fósturs/nafns
 - hvort fjölskyldan skiptir minna máli á þessum aldri en áður
 - hvað það skiptir miklu máli að við erum/erum ekki Evrópubúar/Íslendingar/Vestmannaeyingar o.s.frv.
 - rökraði hvort sjálfsmynd (eða hlutverk) breytist eftir því hvar maður er staddur, t.d.
 - í systkinahópi
 - í bekknum
 - með hinu kyninu
 - í útlöndum
 - velti fyrir sér kostum og göllum þess að vera „eins og hinir“
 - geti gert upp við sig hvað mestu máli skiptir í lífinu
- Réttindi og skyldur**
- kanni hvað honum leyfist og leyfist ekki samkvæmt lögum og reglum, athugi hvernig reglunum er framfylgt og ræði réttmæti þeirra, t.d. um
 - útivist
 - fjárráð
 - kynlíf
 - vinnu
 - hugleiði hvort réttlátt er og skynsamlegt að allir séu skyldaðir til að vera í skóla í 10 ár
 - ímynda sér hóp eða samfélag þar sem engar gefnar reglur gilda og hvernig slíkt samfélag myndi þróast
 - finni hvaða aðilum er ætlað eða eru færastir um að leysa deilur, t.d.
 - í bekknum
 - um forsjá barna við skilnað
 - á vinnumarkaði

Nemandi

- Hverjir ráða?**
- kynnist og hugleiði stjórnkerfi samfélagsins með því að athuga hverjir hafa mest að segja um ákveðin valin málefni, t.d.
 - hvað lært er í skólanum
 - hvað má vera lengi úti á kvöldin
 - hvað kaupíð er í unglíngavinnunni
 - hvenær má setja menn í fangelsi
 - hvað má skrifa í skólablaðið
 - læri að tengja umfjöllunina við hugtök á borð við þrískiptingu ríkisvalds, stjórnarskrá, mannréttindi, sveitarstjórnir, hagsmunasamtök, kosningar, Alþingi o.s.frv.

- Samastaður í heiminum**
- hugleiði og skilgreini hvaða kosti og galla það hefur í för með sér að búa á Íslandi, t.d. með hliðsjón af
 - náttúrufari
 - lífskjörum
 - mannréttindum
 - jafnrétti kynja
 - stærð samfélags
 - greini hvaða þjóðum Íslendingar eiga mest sam-eiginlegt með og helst samleið með
 - á fyrri tíð
 - landfræðilega
 - um menningu
 - að skapferli
 - að stjórnarfari
 - í formlegu samstarfi
 - meti möguleika Íslands í Evrópusamstarfi með hliðsjón af nokkrum þáttum
 - sjálfsmýnd þjóðarinnar
 - öðrum tengslum, einkum við Norðurlönd og Ameríku
 - fullveldi þjóðar
 - hagsmunum, einkum í atvinnuvegum
 - lýðræði

Nemandi

- Efst á baugi**
- fjalli um valin málefni sem rætt er um í fjölmiðlum
 - finni leiðir til að afla sér og vinsa úr upplýsingaefni
 - meti upplýsingar á gagnrýninn hátt
 - komi niðurstöðum sínum á framfæri með fjölbreyttum hætti

- Rýni**
- geti rætt um brýn málefni af tilfinningu og rökfestu
 - þjálfist í að sjá mismunandi sjónarhorn á mál-efnum og að draga „sjálfsagða hluti“ í efa
 - greini hvernig stjórnmál og samfélag tengist lífi hans sjálfs

AÐALNÁMSKRÁ GRUNNSKÓLA 1999 ER GEFIN ÚT Í TÓLF HEFTUM

ALMENNUR HLUTI

ÍSLENSKA

STÆRÐFRÆÐI

ERLEND TUNGUMÁL

HEIMILISFRÆÐI

ÍÐRÓTTIR – LÍKAMS- OG HEILSURÆKT

KRISTIN FRÆÐI, SIÐFRÆÐI, TRÚARBRAGÐAFRÆÐI

LISTGREINAR

LÍFSLEIKNI

NÁTTÚRUFRÆÐI

SAMFÉLAGSGREINAR

UPPLÝSINGA- OG TÆKNIMENNT

